

Institutiones

codex justiniani

2003

Εισαγωγή

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η μετάφραση και ο σχολιασμός των εισαγωγικών διατάξεων του Ιουστινιανού για την κωδικοποίηση και αναθεώρηση του ρωμαϊκού δικαίου στη μορφή του ιουστινιανείου κώδικα. Μια συνοπτική ματιά λοιπόν σε στοιχεία της ιστορίας του *ρωμαϊκού δικαίου*, είναι πιθανώς χρήσιμη για τη συνέχεια της μελέτης μας και για την κατανόηση των παρεχομένων στοιχείων

Η πρώτη ιστορία του ρωμαϊκού δικαίου έχει χαθεί για πάντα. Η Ρώμη υπήρχε ήδη ως ετρουσκική πόλη στον 8^ο αιώνα Π.Κ.Ε. Η πρώτη γνωστή πηγή ρωμαϊκού δικαίου είναι η *Δωδεκάδελτος*¹ από τα μέσα του 5^{ου} αιώνα Π.Κ.Ε, που γράφτηκε σε αρχαϊκή Λατινική. Μετά από την περίοδο των βασιλέων, κυβέρνησαν τη Ρώμη δύο Ύπατοι και η Σύγκλητος. Σε αυτή την εποχή μόνον λίγοι γνώριζαν τα των νόμων, πριν συγκροτηθεί η *Δωδεκάδελτος* ως σταθερό νομικό *corpus*. Συνεπώς, τις δικαστικές συμβουλές τις έδιναν μέλη ευκατάστατων οικογενειών, πατρίκιοι ή γερουσιαστές. Η ίδια η Σύγκλητος πρότεινε νόμους ή ψήφισε τις προτάσεις των υπάτων.

Περισσότερα είναι γνωστά για την ύστερη δημοκρατική περίοδο (200-30 Π.Κ.Ε). Ο πραιτωρ, ένας από τους ρωμαίους δικαστές, δημοσίευε κάθε έτος το διάταγμά του, στο οποίο ανήγγειλε πώς θα εφάρμοζε τους νόμους. Οι κήσορες είχαν ένα νομικό στόχο, που ήταν η στήριξη του εθμικού δικαίου. ηθών. Από Κικέρωνα παρακαλεί και οι επιστολές ένα παίρνουν μια ζωνρή εικόνα της πραγματικής αρμοδιότητας. Οι νομικοί εμπειρογνώμονες άρχισαν να γράφουν τα βιβλία. Η Ρώμη είχε αυξηθεί ήδη από μικροσκοπικό πόλεων κρατών σε έναν απέραντο βασιλεύει. Κατά τη διάρκεια του πριγκηπάτου οι μεγάλοι δικηγόροι ήταν ενεργοί, οι οποίοι απασχολήθηκαν μερικές φορές από τον αυτοκράτορα. Διάσημος μεταξύ τους ήταν ο Ουλπιανός, ο Παπινιανός, ο Παύλος και ο Ιουλιανός. Ο μυστηριώδης Γάιος έγραψε ένα εισαγωγικό βιβλίο νόμου, τα ιδρύματα, σχεδόν το μόνο εντελώς επιζών εγχειρίδιο.

Ο Ιουστινιανός

Μετά από το θάνατο του αυτοκράτορα Θεοδοσίου το 395 Κ.Ε. οι δύο διάδοχοί του κυβέρνησαν ως συναυτοκράτορες. Ο ένας ήταν αρμόδιος για τα θέματα της ανατολής

¹ Η *Δωδεκάδελτος* γράφτηκε από τους Decemviri Consulari Imperio Legibus Scribundis, (τους 10 Ύπατους) στους οποίους δόθηκε απεριόριστη ισχύς, προκειμένου να συντάξουν τους νόμους της νεαρής Δημοκρατίας. Αρχικά καταγράφηκαν 10 νόμοι. Κατόπιν προστέθηκαν άλλοι δύο που απαγόρευαν τους γάμους ανάμεσα στις τάξεις και επιβεβαίωσαν τη δεσμευτική φύση του εθμικού δικαίου. Ο νέος κώδικας θεσμοθέτησε την ποινική δίωξη των εγκλημάτων και καθόρισε ένα σύστημα, σύμφωνα με το οποίο μπορούσαν οι αντίδικοι να διεκδικήσουν το δίκαιο σε δημόσιες συζητήσεις. Οι πληβείοι προστατεύονταν από την κατάχρηση του νόμου εκ μέρους των κυβερνώντων πατρικίων, ειδικά στην περίπτωση απαίτησης χρεών. Προβλέφθηκαν σοβαρές ποινές για την κλοπή και την ίδια στιγμή ο νόμος έδωσε ισχυρότατη κοινωνική εξουσία στους αρσενικούς κύριους των οικογενειών. (*patria potestas*). Ωστόσο, εγκαθιδρύθηκαν τα θεμέλια ενός γραπτού νομικού κώδικα και το δίκαιο δε βασιζόταν πλέον αποκλειστικά στην ερμηνεία των δικαστών. Τούτοι οι νόμοι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση όλου του μεταγενέστερου δυτικού αστικού και ποινικού δικαίου..

και ο άλλος για τα θέματα της δύσης. Ενώ οι δύο θεωρητικά ήταν συναυτοκράτορες μιας ενιαίας αυτοκρατορίας, στην πραγματικότητα τα δύο μισά ποτέ δεν ενώθηκαν ξανά. Όταν ο Ιουστινιανός ήρθε στην εξουσία το 527 Κ.Ε. ως κυβερνήτης του ανατολικού μισού, ένας από τους στόχους του ήταν να ενημερωθούν και να κωδικοποιηθούν όλοι οι νόμοι, καθώς εξαιτίας των κοινωνικών αλλαγών οι νόμοι που υπηρέτησαν τις προηγούμενες γενεές χρειάζονταν αναθεωρήσεις προκειμένου να γίνουν λειτουργικοί στην εποχή του². Ο νέος αυτοκράτορας ήταν αποφασισμένος να λύσει μια και καλή το πρόβλημα, συγκεντρώνοντας όλους τους νόμους σε μια ενότητα. Φαίνεται πως η πρόθεσή του δεν ήταν να δημιουργήσει κάτι νέο, αλλά να συλλέξει όλους τους νόμους που ήταν ακόμη εν ισχύ, να διαγράψει εκείνους που είχαν περιπέσει σε αχρηστία και να αποβάλλει οποιοδήποτε είδος *αντινομίας*. Όλα όσα είχαν απόλυτη ισχύ νόμου, λοιπόν συγκεντρώθηκαν στα παρακάτω:

Εισηγήσεις: Μια αναμόρφωση των εισηγήσεων του Γάιου, του 2^{ου} αι.

Πανδέκτης: Οι απόψεις περίπου 39 δικηγόρων, οι οποίοι έζησαν στη χρονική περίοδο που καλύπτει η μετάβαση από τον Αύγουστο ως τον Ιουστινιανό. Μερικοί ξαναγράφηκαν για να συμφωνούν με το σύγχρονο νόμο, ενώ περικόπηκαν οι αντιφάσεις και οι διαφοροποιημένες απόψεις. Το τελικό αποτέλεσμα υποτίθεται ότι αντιπροσώπευσε το νόμο με τον οποίο κυβέρνησε ο Ιουστινιανός

Κώδικας: Όλα τα διατάγματα που εκδόθηκαν από τους προηγούμενους αυτοκράτορες και ήταν ακόμα σε ισχύ.

Νεαρά: Νέοι νόμοι. Η πρόθεση του Ιουστινιανού ήταν να κρατήσουν στην αιωνιότητα, αλλά όπως φαίνεται το όνειρο δε διήρκεσε πολύ περισσότερο από τον ίδιο τον Ιουστινιανό.

Εισαγωγικές Διατάξεις

Deo Imperatoriam Maiestratem

Ο Αυτοκράτορας Καίσαρας Φλάβιος Ιουστινιανός, νικητής, των Αλαμανών, των Γότθων, των Φράγκων, των Γερμανών, των Αντών, των Αλανών, των Βανδάλων και των Αφρικανών, ευσεβής, ευτυχής, ένδοξος νικητής και τροπαιούχος, πάντοτε σεβαστός

Η αυτοκρατορική μεγαλειότητα όχι μόνον με τα όπλα αλλά και με τους νόμους πρέπει να είναι οπλισμένη, ώστε να κυβερνά ορθά τόσο σε περίοδο πολέμου όσο και σε περίοδο ειρήνης, ο δε ρωμαίος ηγεμόνας να αναδεικνύεται νικητής όχι μόνο στις εχθρικές μάχες, αλλά και με νόμιμους τρόπους να απωθεί τις αδικίες των απατεώνων³, έτσι ώστε να καθίσταται ευλαβής ως προς το δίκαιο και τροπαιούχος έναντι των εχθρών του.

Αυτούς τους δύο δρόμους διανύσαμε με ύψιστους κόπους και ύψιστη πρόνοια με εντολή του θεού και τους μεν πολεμικούς μας αγώνες τα βάρβαρα έθνη γνωρίζουν, καθώς τέθηκαν υπό το ζυγό μας, και η Αφρική και οι υπόλοιπες αναρίθμητες επαρχίες διακηρύσσουν, οι οποίες εκ νέου προσαρτήθηκαν με τις νίκες μας στη

² Και όχι μόνον αυτό αλλά να γίνουν και πόλος μιας εκ νέου ενοποίησης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Βλ. επίσης, Α. Α, Vasiliev *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1453*, IBC Hellas LTD, Αθήνα 1973, σελ 187.

³ Ι. Σταματάκου *Λεξικόν της Αρχαίας. Ελληνικής Γλώσσης*, Βιβλιοπρομηθευτική, Αθήνα 1990, βλ λήμμα σοφιστεύω

ρωμαϊκή και τη δική μας εξουσία μετά από διάστημα τόσων χρόνων· όλοι δε οι λαοί με νόμους ήδη δημοσιευμένους ή συνταγμένους από εμάς διοικούνται.

Και αφού τις ιερότατες διατάξεις, συγκεχυμένες προηγουμένως, κατορθώσαμε να φέρουμε σε λαμπρή συμφωνία, τη φροντίδα μας επεκτείναμε και στα ατελείωτα συγγράμματα της αρχαίας σοφίας, έργο απεγνωσμένο το οποίο ολοκληρώσαμε με τη θεία έγκριση, ωσάν να πορευόμαστε δια μέσου του θαλάσσιου πυθμένα.

Αφού δε και αυτό έγινε με τη θεία εύνοια, καλέσαμε τον επιφανή Τριβωνιανό⁴ πρώην αρχικαγγελάριο του ιερού παλατιού μας, μαζί με τους Θεόφιλο και Δωρόθεο διαπρεπείς καθηγητές, (την των οποίων ικανότητα, οικειότητα με τους νόμους, και πίστη στην υπακοή στις διαταγές μας έχουμε αποδείξει σε πολλές περιπτώσεις) ειδικά τους κατευθύναμε για να καταρτίσουν εισηγήσεις υπό τη δεσποτεία μας και με τις συμβουλές μας. Με αυτόν τον τρόπο θα είστε σε θέση για να μάθετε τις πρώτες αρχές του νόμου, όχι από τους αρχαίους μύθους, αλλά από την αυτοκρατορική μας λαμπρότητα, έτσι ώστε τα αυτιά σας καθώς επίσης και τα μυαλά σας να μην μπορούν να απορροφήσουν τίποτα που να είναι άχρηστο ή ανακριβές, αλλά ό,τι είναι σύμφωνο (με τις εισηγήσεις) σε όλα τα πράγματα. Και ενώ, στους προηγούμενους χρόνους, ήταν μόλις και μετά βίας δυνατό για τους προηγούμενους να διαβάσουν τις αυτοκρατορικές διατάξεις πριν περάσουν τέσσερα χρόνια, εσείς μπορείτε, τώρα, εξ' αρχής, να προχωρήσετε επειδή θεωρηθήκατε αντάξιοι τέτοιας τιμής και ευτυχίας, ώστε η αρχή και το τέλος της οδηγίας σας στους νόμους να προέρχεται από το στόμα του ηγεμόνα σας.

Επομένως, μετά από την ολοκλήρωση των πενήντα των (διγεστών⁵) βιβλίων ή των Πανδεκτών, στους οποίους έχει συγκεντρωθεί όλο το αρχαίο δίκαιο, (τα οποία συντάχθηκαν από τον επιφανή Τριβωνιανό και άλλους διαπρεπείς), διατάξαμε να διαιρεθούν σε τέσσερα βιβλία οι εισηγήσεις, έτσι ώστε να αποτελέσουν τα πρώτα στοιχεία ολόκληρης της επιστήμης της νομολογίας.

Σε αυτά εκτίθεται εν συντομία ό,τι ίσχυε προηγούμενα και ό,τι συγκεχυμένο εξαιτίας της αχρησίας διαφωτίστηκε κατόπιν με αυτοκρατορική ενέργεια.

Αυτές δε οι εισηγήσεις που συλλέχθηκαν από παλαιότερα κείμενα και ειδικά από τα σχόλια των εισηγήσεων και των καθημερινών ζητημάτων του δικού μας Γάιου, και από πολλά άλλα σχόλια συντάχθηκαν (οι εισηγήσεις), οι τρεις προλεχθέντες νομομαθείς σε εμάς τα διαβίβασαν, τα διαβάσαμε, εκφέραμε κρίση και τους απονείμαμε την πλήρη ισχύ των δικών μας διατάξεων.

Δεχτείτε, επομένως, με μέγιστο ζήλο και σπουδή αυτούς τους νόμους μας, και και αποδειχθείτε καλά εκπαιδευμένοι σε αυτούς, ώστε να σας δημιουργηθεί η ελπίδα ότι, όταν ολοκληρωθεί η περί των νόμων εργασία σας, και την πολιτεία θα διοικήσετε σε εκείνους τους τομείς που σας έχει εμπιστευθεί.

Έγινε την ενδέκατη ημέρα των Καλενδών του Δεκεμβρίου στην Κωνσταντινούπολη κατά τη διάρκεια της τρίτης υπατείας του Κυρίου μας Ιουστινιανού, πάντα σεβαστού

⁴ Τριβωνιανός, φημισμένος νομομαθής και υπουργός του Ιουστινιανού Γεννήθηκε στην Παμφυλία κατά το 2^ο μισό του π. αι. Κ.Ε. Ήρθε στην Κωνσταντινούπολη και ασκήθηκε στα επαρχιακά δικαστήρια, προσελκύνοντας την προσοχή του αυτοκράτορα. Το 528 τον όρισε ως ένα από τους 10 επιτρόπους που προορίζονταν για την προετοιμασία του πρώτου Κώδικα των αυτοκρατορικών εισηγήσεων. Το 530 έγινε μιας επιτροπής 16 δικηγόρων, επιφορτισμένης με το καθήκον να συνθέσει συλλογή από γραπτά μεγάλων νομομαθών του παρελθόντος Έγινε το κύριο όργανο και κωδικοποιητής του Ιουστινιανού, υπεύθυνος για τους Πανδέκτες, τις Εισηγήσεις και τον Κώδικα..

⁵ Βλ. Σ. Κουμανούδη, *Λεξικόν Λατινοελληνικόν*, Γρηγόρης, Αθήναι 1972, λήμμα *digero, digestus* (κυρίως νομική ύλη διαιρεμένη)

Deo auctore

Ο αυτοκράτορας Καίσαρας Φλάβιος Ιουστινιανός, ευσεβής, ευτυχής, ένδοξος, νικητής και τροπαιούχος, πάντα σεβαστός, χαιρετίζει τον αρχικαγγελάριό του Τριβωνιανό.

Κυβερνώντας το κράτος μας, το οποίο μας παραδόθηκε από την ουράνια μεγαλειότητα με τη βοήθεια του Θεού⁶ και τους πολέμους διεξάγαμε και την ειρήνη διευθετούμε⁷ και την κατάσταση της πολιτείας εξυψώνουμε. Τόσο δε στη βοήθεια του Θεού στηριζόμαστε, ώστε ούτε στα όπλα έχουμε εμπιστοσύνη⁸, ούτε στους στρατιώτες μας, στους πολέμαρχους ή το φρόνημά μας, αλλά όλη την ελπίδα μας στην πρόνοια της Θείας Τριάδας εναποθέτουμε μόνο, από την οποία προήλθαν τα στοιχεία αυτού του κόσμου και η τακτοποίησή⁹ τους σε όλη την οικουμένη.

Επειδή, λοιπόν, από όλα τα πράγματα δεν υπάρχει κάτι περισσότερο άξιο για μελέτη από την απολύτη κυριότητα των νόμων¹⁰, η οποία τα θεία¹¹ και τα ανθρώπινα πράγματα διευθετεί και την ανισότητα αποδιώχνει. Ανακαλύπτουμε δε ότι όλη εφαρμογή¹² των νόμων, η οποία αρχίζει από κτίσεως της Ρώμης και των χρόνων του Ρωμούλου, είναι τόσο συγκεχυμένη ώστε επ' άπειρον διαταράσσεται και καμία ανθρώπινη φύση δεν είναι ικανή να την περιλάβει (κατανοήσει). Πρώτη μας φροντίδα, λοιπόν, υπήρξε να ξεκινήσουμε από τους ιερότατους από παλιά αυτοκράτορες¹³ και τις διατάξεις τους να διορθώσουμε και με κατάλληλο σύστημα¹⁴ (ή τρόπο) να τις παραδώσουμε, έτσι ώστε να είναι συναθροισμένες σε ένα κώδικα και απαλλαγμένες από κάθε επανάληψη και ασυμφωνία, παρέχοντας στους ανθρώπους ευκολόχρηστη προστασία εξαιτίας της απλότητάς τους.

Αφού δε συντελέστηκε το συγκεκριμένο έργο και σε ένα τεύχος συνενώθηκε, με όνομά μας χαραγμένο¹⁵, όταν από τα μικρά και δυσκολότερα ξεκινήσαμε και σε πλήρη διόρθωση του δίκαιου αγωνιστήκαμε¹⁶ να φτάσουμε και τα διασκορπισμένα συγγράμματα των νομομαθών να συγκεντρώσουμε σε ένα κώδικα, έργο το οποίο κανείς δεν τόλμησε ούτε να ευχηθεί μήτε να ελπίσει. Τούτο το έργο μας φαινόταν πολύ δύσκολο ή και αδύνατον. Αλλά υψώνοντας τα χέρια στον ουρανό και επικαλούμενοι την ατελείωτη βοήθεια και αυτή τη φροντίδα αναλάβαμε, έχοντας

⁶ Περί της θεϊκής παρέμβασης στη διακυβέρνηση του κράτους, μέσω ενός ελέω Θεού μονάρχη. Ο Ιουστινιανός φαίνεται ως αντιπρόσωπος της ουράνιας βασιλείας, αντιπρόσωπος του θεού επί της γης, όπως οι προκάτοχοί του αρχής γενομένης από τον Διοκλητιανό. Είναι γνωστό ότι αναμιγνυόταν ιδιαίτερα στα εκκλησιαστικά ζητήματα εις βάρος των διοικητικών του καθηκόντων. Βλ. επίσης G. Ostrogorsky, «Relation between the Church and the State in Byzantium», στο *Annales de l' Institute Kondakov*, IV, 1931, σελ. 121-123

⁷ H. G. Lindell- R. Scott, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας*, I. Σιδέρης, Αθήνα, χ.χ. λήμμα κοσμέω

⁸ ο.π. λήμμα πεποιθήσις,

⁹ ο.π. λήμμα διάταξις

¹⁰ ο.π. λήμμα αυθεντία

¹¹ Περί της θεϊκής ισχύος των νόμων

¹² I. Σταματάκου *Λεξικόν της Αρχαίας. Ελληνικής Γλώσσας*, Βιβλιοπρομηθευτική, Αθήνα 1990, βλ λήμμα τρίβος

¹³ Αναφορά στην ιερότητα του πρόσωπου του αυτοκράτορα στους προχριστιανικούς χρόνους.

¹⁴ I. Σταματάκου, λήμμα οδός

¹⁵ ο.π. λήμμα διαλάμπω

¹⁶ ο.π. λήμμα σπεύδω

πίστη στο Θεό, ο οποίος μπορεί να επιτελέσει και να παρέχει έργα απροσδόκητα¹⁷ με το μεγαλείο και την αρετή του.

Αποβλέψαμε δε στην άριστη προσφορά υπηρεσίας και την ειλικρίνειά σας και σε σας πρώτον και αυτό το έργο αναθέσαμε, έχοντας λάβει δείγματα της ευφυΐας σας από την τακτοποίηση του κώδικά μας. Σου παραχωρήσαμε δε να επιλέξεις ως συνεργάτες εκείνους τους δεινούς νομοδιδάσκαλους και τους λογιότατους δικηγόρους, οι οποίοι έχουν την έδρα τους στο επιφανέστερο των δικαστηρίων, τους οποίους ενέκρινες. Αφού, λοιπόν, όλοι αυτοί συγκεντρώθηκαν και στα ανάκτορά μας προσκλήθηκαν, με τη δική σας σύσταση μας άρεσαν. Επιτρέψαμε, λοιπόν, όλο το έργο να εκτελεσθεί υπό την εποπτεία της άγρυπνης διάνοιάς σου.

Εντέλλουμε, λοιπόν, σε εσάς το έργο να μελετήσετε και να επεξεργαστείτε τα βιβλία των αρχαίων νομομαθών, εκείνων στους οποίους οι ιερότατοι αυτοκράτορες έδωσαν την άδεια να συγγράφουν και να ερμηνεύουν νόμους, που ασχολούνται με το ρωμαϊκό δίκαιο, έτσι ώστε να συγκεντρωθεί όλη η ύλη τους χωρίς να μείνει (όσο αυτό είναι δυνατό) κάποια επανάληψη ή διαφωνία, αλλά εξ αυτής (της ύλης) τούτο να συγκεντρωθεί, το οποίο θα αρκεί αντί όλων των άλλων. Επειδή δε και άλλοι έγραψαν βιβλία για το δίκαιο, χωρίς η συγγραφή τους να γίνει δεκτή από κάποιον νομομαθή, ούτε είναι εν χρήσει, κρίνουμε πως είναι ανάξιο να προκαλέσουν σύγχυση στη δική μας νομοθεσία.

Όταν δε συγκεντρωθεί αυτή η ύλη δια της υπέρτατης αντίληψης του θείου, οφείλουμε με αυτήν να κατασκευάσουμε έργο ωραιότατο και να το καθιερώσουμε ως έργο ιερότατο και ίδιον της δικαιοσύνης. Να διευθετήσουμε ολόκληρο το δίκαιο σε πενήντα βιβλία και καθορισμένους τίτλους μιμούμενοι το δικό μας κώδικα διατάξεων και το αιώνιο¹⁸ Διάταγμα, καθώς τούτο μας φαίνεται ωφελιμότερο, ώστε να μην μπορεί κανείς να βρει κάτι που δεν περιελήφθηκε στην μνημονευθείσα συλλογή. Αντίθετα, σε αυτά τα πενήντα βιβλία ολόκληρο το αρχαίο δίκαιο που συσσωρεύτηκε¹⁹ μέσα σε αυτά τα 1.400 χρόνια και ξεκαθαρίστηκε (ήδη) από εμάς για πάντα με ένα είδος τείχους περιφράσσουμε, έτσι ώστε τίποτα να μην υπάρχει εκτός της ύλης του. Όλοι δε οι νομομαθείς ας περιληφθούν με ίση αυθεντία και κανείς να μην απολαμβάνει ιδιαίτερων προνομίων, καθώς δεν είναι όλοι σε όλα, αλλά ορισμένοι σε ορισμένα (αντικείμενα) είναι καλύτεροι ή χειρότεροι.

Δεν μπορείτε μάλιστα να κρίνετε ποιος είναι ο καλύτερος και εμπειρότερος από το πλήθος των νομομαθών, καθόσο είναι δυνατό να υπερτερεί η άποψη κάποιου τυχόντος και αφανέστερου σε κάποιο σημείο από την άποψη πολλών και μεγαλύτερων. Για αυτό να μην απορρίψετε αμέσως και εκείνα που γράφτηκαν ως σχόλια του Αιμίλιου Παπινιανού και προσυπογράφηκαν από τον Ουλπιανό και τον Παύλο, ακόμη και τον Μαρκιανό. Αν βρείτε κάτι χρήσιμο για τη συμπλήρωση ή την ερμηνεία των έργων του μεγαλοφυέστατου Παπινιανού, να μην παραλείψετε να το συμπεριλάβετε με ισχύ νόμου. Με αυτόν τον τρόπο όλοι σοφότατοι άνδρες που θέλετε να αναφέρετε σε αυτόν τον κώδικα θα αποκτήσουν εγκυρότητα, ως να προέκυψε η γνώμη τους από αυτοκρατορικές διατάξεις και να απηγγέλθηκε από το αυτοκρατορικό μας στόμα. Διότι, δίκαια θεωρούμε όλα αυτά δικά μας, καθώς από εμάς χορηγείται σε εκείνους (τους σοφούς άνδρες) κάθε είδους αυθεντία. (εγκυρότητα).

Αλλά και αυτό, επίσης, θέλουμε να λάβετε υπ' όψιν σας. Αν βρείτε κάτι κακώς κείμενο στα αρχαία βιβλία, η περιττό ή ατελές, να αποβάλλετε την περιττή πολυλογία²⁰

¹⁷ Βλ Lindell-Scott...λήμμα απελπίζω

¹⁸ ο.π. λήμμα διηνεκής

¹⁹ ο.π. λήμμα συγγώννυμι

²⁰ ο.π. λήμμα μακρηγορία

και το ατελές να συμπληρώσετε και όλο το έργο όσο το δυνατό ωραιότερο να δείξετε. Και τούτο λιγότερο να μην τηρήσετε, αν στις διατάξεις ή τους αρχαίους νόμους, τους οποίους έβαλαν στα βιβλία τους οι αρχαίοι βρείτε κάτι κακογραμμένο. Αυτό το οποίο θα επιλέξετε και θα περιλάβετε εδώ, να αναμορφώσετε και να παραδώσετε τακτοποιημένο, ώστε να φαίνεται ωσάν αληθινό και άριστο και γραμμένο από την αρχή και κανείς ως εσφαλμένη να μην τολμά να ελέγχει τη γραφή, συγκρίνοντάς τη με κάποιο αρχαίο σύγγραμμα. Διότι αφού με αρχαίο νόμο, ο οποίος αποκαλείτο βασιλικός, κάθε δίκαιο και κάθε εξουσία του ρωμαϊκού λαού μεταβιβάστηκε στην αυτοκρατορική εξουσία²¹, εμείς δε δεν διαιρούμε τη νομοθεσία σε διάφορα τμήματα νομοθετών, αλλά τη θεωρούμε όλη δική μας, ποιον από τους δικούς μας νόμους μπορεί να αμφισβητήσει η αρχαιότητα; Τόσο δε θέλουμε να ισχύουν όλα αυτά όταν συντεθούν (σε έργο), ώστε ακόμα και αν ήταν γραμμένα διαφορετικά από τους παλαιούς και αντίθετα παρουσιάζονται στη συλλογή, να μην αποδίδεται κάποιο σφάλμα στη γραφή, αλλά στη δική μας επιλογή.

Καμία, λοιπόν, να μην υπάρχει **αντινομία** (όπως ονομάζεται από παλιά με την ελληνική λέξη), σε όλα τα τμήματα του προαναφερθέντος κώδικα, αλλά να υπάρχει μια αρμονία, μία συνέχεια χωρίς αντιφάσεις.

Αλλά και τις επαναλήψεις θέλουμε να αποδιώξουμε από αυτή τη συλλογή. Εκείνα, λοιπόν, τα οποία ορίζονται από τις ιερότατες διατάξεις, τις οποίες περιλάβαμε στο δικό μας κώδικα, δεν μπορούν να τεθούν εκ νέου, καθώς αρκεί η επικύρωση των αυτοκρατορικών διατάξεων για να είναι έγκυρες, εκτός και αν κάτι τέτοιο συμβεί είτε για λόγους διαίρεσης, συμπλήρωσης ή για λόγους πληρέστερης έρευνας. Τούτη η παρεκτροπή όμως ας γίνεται σπάνια (με οικονομία), ώστε να μη φυτρώσει εξαιτίας της επανάληψής της κάτι ακανθώδες σε αυτόν τον λειμών (λειβάδι).

Αλλά ακόμη και αν περιλαμβάνονται κάποιοι νόμοι στα παλαιά βιβλία, οι οποίοι περιήλθαν σε αχρηστία, δε σας επιτρέπουμε να τους περιλάβετε με κάποιο τρόπο, καθώς θέλουμε να ισχύουν μόνο εκείνα τα οποία χρησιμοποίησε η τάξη των δικαστών αλλά και εκείνα τα οποία επί μακρόν η ένδοξη τούτη πόλη επιδοκίμασε, σύμφωνα με όσα έγραψε ο Σάλβιος Ιουλιανός και τα οποία υποδεικνύουν ότι όλες οι πόλεις οφείλουν να ακολουθούν τα έθιμα της Ρώμης, η οποία είναι η κεφαλή της οικουμένης και όχι η Ρώμη τις άλλες πόλεις, Ως Ρώμη μάλιστα δεν πρέπει να σκεφτόμαστε μόνο την παλιά, αλλά και τη δική μας πρωτεύουσα, η οποία με τη βοήθεια του Θεού οικοδομήθηκε κάτω από καλύτερους οиωνούς.

Για αυτό, λοιπόν, προστάζουμε να διέπονται τα πάντα από αυτούς τους δύο κώδικες, δηλαδή των διατάξεων και του μελλοντικού κώδικα στο οποίο θα τεθεί το δίκαιο με τις διευκρινήσεις του ή κάποια άλλη δημοσίευση σας που επέχει θέση εισηγήσεων, έτσι ώστε το ακατέργαστο πνεύμα του σπουδαστή (των νόμων), τρεφόμενο με τα απλούστερα, να φτάνει ευκολότερα στη γνώση της υψηλότερης επιστήμης.

Η δε συλλογή μας, η οποία από εσάς θα συνταχθεί, με την παρότρυνση²² του Θεού, ορίζουμε να έχει το όνομα **πανδέκτες**, έτσι ώστε κανείς νομομαθής στο μέλλον να μην τολμήσει να προσαρμόσει σε αυτούς υπομνήματα και με την πολυλογία του προκαλέσει σύγχυση εις τον προλεχθέντα κώδικα, όπως γινόταν στους αρχαιότερους χρόνους.

13. Για να μη προκύψουν μάλιστα αμφιβολίες στο μέλλον, εντέλουμε το κείμενο αυτού του κώδικα, ο αριθμός των βιβλίων και ό,τι άλλο δηλωθεί να γράφεται όχι με

²¹ Η μεταβίβαση της εξουσίας του λαού στην αυτοκρατορική εξουσία. Το πέρασμα από τη δημοκρατία στην αυτοκρατορική εξουσία.

²² Βλ. Σταματάκου... λήμμα επινεύω

απατηλά σημεία και αινιγματικές συντομεύσεις, οι οποίες είναι υπεύθυνες εξαιτίας της ατέλειάς τους για πολλές αντινομίες, αλλά να παρατίθενται ολογράφως.

Όλα αυτά λοιπόν, Θεού θέλοντος, ας φροντίσει να πράξει η σοφία σου, μαζί με τους άλλους ικανότατους άνδρες, και με ακρίβεια και ταχύτητα να φέρει σε πέρας το έργο, έτσι ώστε αφού συγκεντρωθεί ο κώδικας και τακτοποιηθεί σε πενήντα βιβλία, να παρουσιαστεί σ' εμάς εις αιώνια και μέγιστη μνήμη του πράγματος και ως απόδειξη²³ της πρόνοιας του Παντοδύναμου Θεού και της δόξας του κράτους και της υπηρεσίας μας.

Δοθείσα τη δεκάτη πέμπτη Δεκεμβρίου στην Κωνσταντινούπολη από τους ύπατους Λαμπάδιο και Ορέστη, άνδρες ενδοξότατους. [530 Κ.Ε.]

De novo codice componendo

Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός Αύγουστος προς τη σύγκλητο

Αυτά τα οποία φαινόταν αναγκαίο ότι έχρηζαν διόρθωσης σε αρκετούς ηγεμόνες, χωρίς ωστόσο κανείς να αποτολμήσει να το αναγάγει σε έργο, στην πολιτεία θεωρήσαμε ότι πρέπει να δωρήσουμε με τη βοήθεια του παντοδύναμου Θεού και το μήκος των δικών να περικόψουμε. Τούτο πράξαμε αποκόπτοντας το πλήθος των διατάξεων που περιέχονταν στους τρεις κώδικες, τον Γρηγοριανό, τον Ερμογένειο και τον Θεοδοσιανό, καθώς και εκείνες οι οποίες μετά από αυτούς τους κώδικες τέθηκαν σε ισχύ υπό του αείμνηστου Θεοδόσιου (του θείας μνήμης) και των υπολοίπων μετά από αυτόν ηγεμόνων. Προς τούτο υπό την εποπτεία της γαληνότητάς μας εντέλουμε τη σύνταξη ενός κώδικα υπό την εγκυρότητα του δικού μας ονόματος, εις τον οποίο θα συγκεντρωθούν οι μνημονευθέντες τρεις κώδικες και οι νεαρές [2] διατάξεις.

Και για αυτό, προκειμένου να επιτελέσουμε έργο που αποσκοπεί στη συντήρηση τούτης της πολιτείας, επιλέξαμε άνδρες ικανούς για τέτοιο κόπο και τέτοια φροντίδα, τον Ιωάννη άνδρα θαυμάσιο, πρώην ταμία του ιερού παλατιού και ύπατο, καθώς επίσης και ευπατρίδη, τον Λεόντιο, άνδρα υπέροχο, στρατάρχη, πρώην ύπατο της αυλής και ευπατρίδη, τον Βασιλείδη, ένα άριστο άνδρα, πρώην έπαρχο της ανατολής, και ευπατρίδη, τον Θωμά, λαμπρό άνδρα, ταμία του ιερού παλατιού μας, και πρώην ύπατο, τον Τριβωνιανό, διακεκριμένο άνδρα, ο οποίος κατέχει το ύψιστο αξίωμα μεταξύ των δημοσίων λειτουργών, τον Κωνσταντίνο, επιφανή άνδρα, διαχειριστή του ταμείου μεταξύ των δημοσίων λειτουργών και αρχηγό του γραφείου των αιτημάτων, και των ιερών αποφάσεών μας, τον Θεόφιλο, διαπρεπή άνδρα, ένα από τα μέλη της ιερής συνόδου μας και διδάσκαλο του δικαίου, ένας γιατρός των νόμων σε αυτή τη δίκαιη πόλη και τους Διόσκουρο και Πραισεντίνο, τους πιο εύγλωττους δικηγόρους του ανώτατου πραιτωριανού δικαστηρίου.

(2) Σε αυτούς εμπιστευτήκαμε ιδιαίτερα την περιστολή των περιττών προλόγων, εφ' όσον αυτό μπορεί να γίνει χωρίς να επηρεαστεί η αποτελεσματικότητα των νόμων, καθώς επίσης και θεσπισμάτων παρόμοιων ή αντιφατικών και, εκτός από αυτό, τη διαίρεση των νόμων^ επίσης, την παράλειψη εκείνων των νόμων που περιήλθαν σε αχρηστία, έτσι ώστε νόμους σαφείς και συνοπτικούς οι οποίοι συμπεριλαμβάνονται στους εν λόγω τρεις κώδικες και στις νεαρές διατάξεις να τοποθετήσουν υπό τους κατάλληλους τίτλους, προσθαφαιρώντας και μεταβάλλοντας τη φρασεολογία όπου απαιτείται, έτσι ώστε να συγκεντρώσουν σε μία διάταξη

²³ ο.π. λήμμα μαρτύριο

θεσπίσματα διεσπαρμένα σε διάφορες διατάξεις και να καταστήσουν την έννοιά τους σαφέστερη, έτσι ώστε η σειρά των εν λόγω διατάξεων να μπορεί να φαίνεται όχι μόνο από την ημερομηνία και την υπατεία υπό την οποία θεσπίστηκαν, αλλά και από η ίδια τη σύνθεσή τους, με την τοποθέτηση εκείνων που δημοσιεύθηκαν παλαιότερα πρώτα και εκείνων που ακολούθησαν κατόπιν. Και αν βρίσκονται οποιοδήποτε νόμοι στους τρεις αρχαίους κώδικες χωρίς ημερομηνία και όνομα του ύπατου, ή οποιαδήποτε νέα διατάγματα έχουν παρεμβληθεί μεταξύ τους, έτσι να ρυθμιστούν ώστε να μη προκύψει καμία αμφιβολία σε σχέση με τη γενική ισχύ τους, κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι διατάξεις που απευθύνονται σε ορισμένα άτομα, ή εκδίδονται ως ειδικά θεσπίσματα, να μπορούν να λάβουν την ισχύ των γενικών διατάξεων και να συμπεριληφθούν στον νέο κώδικα.

(3) Ως εκ τούτου σπεύσαμε να φέρουμε αυτά τα θέματα εις γνώση σας, για να μπορείτε να ενημερωθείτε σε ποια έκταση η καθημερινή προσοχή μας είναι κατειλημμένη με τα θέματα που σχετίζονται με την κοινή ευημερία, με τη συλλογή τέτοιων νόμων και την ενσωμάτωσή τους σε έναν ενιαίο κώδικα, έτσι ώστε, με τη βοήθεια αυτού του κώδικα, που υποδεικνύεται από το ευτυχές όνομά μας, η παραπομπή στις διάφορες διατάξεις να μπορεί να γίνεται σε όλα τα δικαστήρια για ταχύτερη εκδίκαση των υποθέσεων.

Δόθηκε στην Κωνσταντινούπολη, στους Ειδούς του Φεβρουαρίου 528, κατά τη διάρκεια της δεύτερης υπατείας του αυτοκράτορα Ιουστινιανού.

De Iustiniano codice confirmando

Η διατήρηση της ακεραιότητας της πολιτείας εξαρτάται από δύο πράγματα, από τη δύναμη των όπλων και την τήρηση των νόμων: και, για αυτόν το λόγο η ευτυχής φυλή των Ρωμαίων έλαβε υπεροχή και κυριαρχία σε όλα τα άλλα έθνη στους προηγούμενους χρόνους, και θα κάνει το ίδιο για πάντα, Θεού θέλοντος, δεδομένου ότι κάθε το καθένα από τα δύο πάντα ζητούσε την αρωγή του άλλου. Καθώς οι στρατιωτικές υποθέσεις καθίστανται ασφαλείς με τους νόμους, κατά τον ίδιο τρόπο επίσης οι νόμοι συντηρούνται από τη δύναμη των όπλων. Επομένως, με λογική έχουμε κατευθύνει την προσοχή μας, τους στόχους μας και τους μόχθους μας στη διατήρηση της δημόσιας ευημερίας. Διευθετήσαμε θέματα σχετικά με το στρατό από πολλές απόψεις, και με τη βοήθεια των παλαιών νόμων όχι μόνο τα παρουσιασμένα θέματα διευθετήσαμε με καλύτερο τρόπο, αλλά επίσης διαδώσαμε τους νέους νόμους, και υπό τη δίκαιη διοίκησή μας, ή με πρόσθετες δαπάνες, συντηρήσαμε εκείνους που ήδη είχαν θεσπιστεί, και κατόπιν με την έκδοση νέων τους καθιερώσαμε πιο σταθερά για την υπακοή των υπηκόων μας.

(1) Αλλά καθώς ήταν απαραίτητο να μειωθεί ο απέραντος αριθμός των διατάξεων που περιλήφθηκαν στους τρεις παλαιούς κώδικες, καθώς επίσης σε άλλους που συντάχθηκαν παλαιότερα, και να διασαφηνιστούν με τη βοήθεια των κατάλληλων ορισμών, αφιερωθήκαμε με πρόθυμο νου στην ολοκλήρωση αυτού του έργου για το κοινό αγαθό. Επιλέγοντας ανθρώπους φημισμένους για τις νομικές γνώσεις τους και τις δυνατότητές τους, καθώς επίσης και για την εμπειρία τους και τον ακούραστο ζήλο τους για τα συμφέροντα του κράτους, τους δεσμεύσαμε σε αυτό το μεγάλο καθήκον με ορισμένους περιορισμούς και τους κατευθύναμε προς τη συλλογή σε έναν ενιαίο κώδικα, υπό την έννοια του ονόματός μας, των διατάξεων των τριών αρχαίων κωδίκων, δηλαδή του Γρηγοριανού, του Ερμογένειου και του Θεοδοσιανού, καθώς και οι όλων εκείνων που εκδόθηκαν στη συνέχεια από τον Θεΐας Μνήμης

Θεοδόσιο και τους άλλους πρίγκηπες που τον διαδέχθηκαν μαζί με τις διατάξεις που εκδόθηκαν κατά τη βασιλεία μας. Τους δώσαμε την εντολή να περικόψουν οποιαδήποτε προοίμια δεν επιβεβαιώνονται από τις επόμενες διατάξεις και οποιαδήποτε διατάξεις είναι αντιφατικές, ή πρέπει να ακυρωθούν, καθώς επίσης και εκείνες που έχουν αντικατασταθεί από άλλες μεταγενέστερες ή είναι του ίδιου χαρακτήρα —εκτός από εκείνους οι οποίους με την παροχή της επικύρωσής μας ως ενός σημείου θεωρούνται νέα διαίρεση, και προκύπτει από ένα τέτοιο τμήμα αυτών των αρχαίων νόμων κάποια νέα αρχή. Εκτός από αυτό, πολλά άλλα θέματα σχετικά με τη σύνθεση του κώδικα έχουν εναποτεθεί από την αρχή²⁴ μας στα χέρια αυτών των σοφότερων ατόμων και ο πανίσχυρος Θεός παρέσχε αυτή την προστασία μέσω του ζήλου μας για την ευημερία του κράτους.

(2) Τα ακόλουθα πρόσωπα έχουν επιλεγεί για αυτήν την εργασία και την ολοκλήρωση ενός στόχου τέτοιας σπουδαιότητας. Ο έξοχος Ιωάννης πρώην ταμίας του ιερού παλατιού μας, ύπατος και ευπατρίδης όπως και ο διαπρεπής Λεόντιος, πρώην έπαρχος, ύπατος και ευπατρίδης και επίσης ο διακεκριμένος Φωκάς, στρατάρχης, επίσης ύπατος και ευπατρίδης και ο ευπατρίδης, Βασιλείδης, πρώην έπαρχος της ανατολής, νυν έπαρχος της Ιλλυρίας, επίσης ο επιφανής Θωμάς, δικαστής του ιερού παλατιού μας και πρώην ύπατος και ο διαπρεπής Τριβωνιανός, οποίος μεταξύ των δημόσιων λειτουργιών κατέχει το ύψιστο αξίωμα, ο διακεκριμένος Κωνσταντίνος, επιφανής άνδρας, διαχειριστής του ταμείου και αρχηγός του γραφείου των αιτημάτων και των ιερών αποφάσεών μας, τον Θεόφιλο, διαπρεπή άνδρα, ένα από τα μέλη της ιερής συνόδου μας και διδάσκαλο του δικαίου σε αυτή τη δίκαιη πόλη και τους Διόσκουρο και Πραισεντίνο τους πιο εύγλωττους δικηγόρους του ανώτατου πραιτωριανού δικαστηρίου. Όλους αυτούς τους κατευθύναμε για να εργαστούν, με τη βοήθεια του Θεού το έκαναν και μέσω της επιμελούς και ακούραστης εργασίας, έφτασαν σε ένα επιτυχή ολοκλήρωση και μας πρόσφεραν αυτόν τον νέο, συστηματικά τακτοποιημένο Ιουστινιάνειο Κώδικα, συνταγμένο με έναν τέτοιο τρόπο, ώστε να συμβάλλει στο κοινό όφελος και να καλυφθούν οι ανάγκες της αυτοκρατορίας μας.

(3) Επομένως σε διαρκή ισχύ σπεύσαμε να θέσουμε αυτόν τον κώδικα στο δικαστήριό σας, έτσι ώστε να γνωρίζουν όλοι οι διάδικοι, όπως επίσης και οι συνήγοροι, ότι δεν υπάρχει πλέον ανάγκη, να αναφέρουν διατάξεις στους δικαστικούς αγώνες από τους τρεις αρχαίους κώδικες, για τους οποίους έγινε ήδη αναφορά, ή από εκείνες που αποκαλούνταν στον παρόντα χρόνο νεαρές διατάξεις. Αυτό που χρειάζεται μόνο είναι να χρησιμοποιούν τις εισηγήσεις του κώδικά μας. Εκείνοι εκείνοι που θα αποτολμήσουν να ενεργήσουν διαφορετικά, υπόκεινται στο έγκλημα της πλαστογραφίας. Η αναφορά στις εν λόγω διατάξεις του κώδικά μας, με τις απόψεις των αρχαίων διερμηνέων του νόμου, θα είναι ικανοποιητική σε όλες τις περιπτώσεις. Καμία αμφιβολία ως προς την ισχύ τους δεν πρέπει να προκύψει όπου εμφανίζεται κάποια από τις διατάξεις χωρίς ημερομηνία ή το όνομα του ύπατου, ή επειδή απευθύνεται σε ορισμένους ιδιώτες, όπως επίσης δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η ισχύς τους ως γενικές διατάξεις. Ακόμα και αν υπάρχουν κάποιες από τις οποίες τίποτα δεν αφαιρέθηκε ή προστέθηκε ή άλλες που έχουν αλλάξει από ορισμένες απόψεις (κάτι που επιτρέψαμε στους προαναφερθέντες άριστους να πράξουν) προαναφερθέντα που έχουμε επιτρέψει ειδικά στα άριστα άτομα προαναφερθέντα για να κάνουμε), δε δίνουμε σε κανένα το δικαίωμα να αναφέρει τις παλαιές διατάξεις έτσι όπως όπως δηλώνονται στα βιβλία των αρχαίων αρχών, αλλά μόνο να

²⁴ αυθεντία

αναφέρουμε τις απόψεις των τελευταίων (των παλαιών διατάξεων), ως έχουσες νομική ισχύ, όταν δεν αντιτάσσονται στις διατάξεις του κώδικά μας.

(4) Επιπλέον, οι πραγματικές κυρώσεις που δε συμπεριλαμβάνονται στον κώδικά μας, και έχουν χορηγηθεί σε πόλεις, οργανισμούς, γραφεία, ή ιδιαίτερα άτομα, θα παραμείνουν από κάθε άποψη έγκυρες, εάν περιέχουν οποιοδήποτε προνόμιο ως ειδική εύνοια, αρκεί να μην αντιτάσσονται στις διατάξεις του νέου κώδικά μας. Αλλά σε οποιοδήποτε θέμα έρχεται μπροστά στο δικαστήριό σας, ή σε οποιαδήποτε άλλη αστική ή στρατιωτική διαδικασία, ή σε θέματα που αφορούν σε λογαριασμούς δημόσιων δαπανών, ή οτιδήποτε έχει οποιαδήποτε σχέση με τη δημόσια ευημερία, θεσπίζουμε ότι θα παραμείνουν έγκυρες όσο απαιτείται από την εύρυθμη λειτουργία της δημόσιας ζωής.

(5) Επομένως η επιφανής και θαυμαστή αυθεντία σας, ωθούμενη από την επιθυμία για το κοινό αγαθό και το ζήλο για την εκτέλεση των εντολών μας, ας μεταδώσει την πληροφορία για τον Κώδικά μας με τη δημοσίευση ενός διατάγματος με το συνήθη τρόπο, και με την αποστολή σε κάθε επαρχία υποτελή στην αυτοκρατορία μας, ενός αντιγράφου με την υπογραφή μας, έτσι ώστε οι διατάξεις του κώδικά μας να γίνουν γνωστές σε όλους κατά τη διάρκεια των επικείμενων εορταστικών ημερών, δηλαδή από τη δέκατη έκτη ημέρα των *Καλενδών* του Μαΐου του έβδομου τρέχοντος ινδικτιώνος, και κατά τη διάρκεια του υπατείας του επιφανούς Δέκιου, οι αναφορές στις διατάξεις θα γίνονται από αυτόν τον κώδικά μας.

Κωνσταντινούπολη, την έκτη των Ειδών (13) του Απριλίου, κατά τη διάρκεια του υπατείας του επιφανούς Δέκιου.

De emendatione codicis justiniani et secunda eius editione

Στο όνομα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού.

Ο αυτοκράτορας Καίσαρ Φλάβιος Ιουστινιανός Αλαμανικός, Γοτθικός, Φραγκικός, Γερμανικός, Αντικός, Αλανικός, Βανδαλικός, Αφρικανικός, ευσεβής, ευδαίμων, επιφανής, νικητής και τροπαιούχος, πάντα σεβαστός τη Σύγκλητο της Κωνσταντινούπολης χαιρετίζει

Η καρδιά μας, συγγεγραμμένοι πατέρες, μας προτρέπει πάντα να δίνουμε τη μεγαλύτερη προσοχή στα θέματα τα σχετικά με τη δημόσια ευημερία. Έτσι, τίποτα από αυτά που ξεκινήσαμε δεν μπορεί να μείνει ατελές. Όθεν, στην αρχή της βασιλείας μας, διαμορφώσαμε το σχέδιο της συλλογής σε έναν ενιαίο σώμα των αυτοκρατορικών διατάξεων που διασκορπίστηκαν σε διάφορους τόμους, όντας οι περισσότερες από αυτές είτε επαναλήψεις είτε αντιφάσεις, και της απαλλαγής τους από κάθε ατέλεια. Τούτο το έργο ολοκληρώθηκε πλέον από ορισμένους διακεκριμένους και λόγιους άνδρες και επικυρώθηκε στη συνέχεια από εμάς, όπως φαίνεται στις δύο προηγούμενες διατάξεις που περιλαμβάνονται στο παρόν.

(1) Αλλά αφότου θεσπίσαμε ότι ο αρχαίος νόμος πρέπει να ανασκοπείται, εκδώσαμε πενήντα αποφάσεις και δημοσιεύσαμε διάφορες διατάξεις προς όφελος του προκείμενου έργου, με τη βοήθεια των οποίων το μεγαλύτερο όγκο των προηγούμενων θεσπισμάτων βελτιώσαμε και αποβάλαμε από το αρχαίο δίκαιο τη φλυαρία και κατόπιν διευκρινισμένο το προσθέσαμε στις Εισηγήσεις μας και τους Πανδέκτες.

(2) Αλλά, επειδή οι νέες αποφάσεις και οι εισηγήσεις μας, που εκδόθηκαν μετά από την ολοκλήρωση του κώδικά μας, ήταν ξέχωρες από το σώμα του ίδιου του

Κώδικα, και φάνηκε ότι χρειάζονταν τη φροντίδα και την προσοχή μας, και καθώς ορισμένες από αυτές, οι οποίες παρεμβλήθηκαν κατόπιν, χρειάστηκαν αλλαγές ή διορθώσεις, μας φάνηκε απαραίτητο να γίνουν οι αναθεωρήσεις από τον επιφανή Τριβωνιανό, πρώην αρχικαγγελάριο και πρώην ύπατο, εξουσιοδοτημένο εντεταλμένο του έργου μας και από τους επιφανείς Δωρόθεο, το νομοδιδάσκαλο της Βηρυτού, Μηνά, Κωνσταντίνο και Ιωάννη, των πιο εύγλωττων συνηγόρων του δικαστηρίου της επιφανέστατης έδρας, οι οποίοι διατάχθηκαν για να διαιρέσουν τις προαναφερθείσες διατάξεις σε χωριστά κεφάλαια, έτσι ώστε να τις καταστήσουν πιο διαθέσιμες, να τις τοποθετήσουν υπό τους κατάλληλους τίτλους και να τις προσθέσουν σε εκείνες τα διατάξεις που τους είχαν προηγηθεί.

(3) Επιτρέψαμε στους προαναφερθέντες διακεκριμένους και πολυμαθείς δικηγόρους να κάνουν όλα αυτά τα πράγματα, και όταν υπήρξε ανάγκη οποιασδήποτε διόρθωσης, τους επιτρέψαμε να το πράξουν χωρίς δισταγμό, στηριζόμενοι στην αυθεντία μας. Όποιες από τις διατάξεις κρίθηκαν περιττές, ή ακυρώνονταν από τα επόμενα διατάγματά μας ή θεωρήθηκαν όμοιες ή αντιφατικές, εντέλαμε να τις αφαιρούν και να τις περικόπτουν από τη σύνταξη του κώδικα, όπως και να ολοκληρώσουν όποιες ήταν ατελείς και να φέρουν στο φως εκείνες που τυλίχθηκαν στο σκοτάδι, έτσι ώστε όχι μόνον ο δρόμος των Εισηγήσεων και των Πανδεκτών να φανεί διαυγής, αλλά και το φως των διατάξεων του Κώδικά μας να είναι φανερό σε όλους και να μη διατηρηθεί καμία διάταξη που μοιάζει με κάποια άλλη ή είναι αντιφατική ή άχρηστη, επειδή καμία αμφιβολία δεν πρέπει να υπάρχει ότι η αναθεώρηση είναι και έγκυρη και αρκετά σαφής. Διότι, στα αρχαία βιβλία, οι αυθεντίες των προηγούμενων χρόνων όχι μόνον την πρώτη, αλλά και τη δεύτερη έκδοση αποκαλούσαν αναθεωρήσεις, όπως μπορεί να εξακριβώσει εύκολα όποιος επιθυμεί να γνωρίζει από τα έργα του διαπρεπούς Ουλπιανού προς τον Σαβίνο.

(4) Όλα αυτά, λοιπόν, αφού ολοκληρώθηκαν σύμφωνα με την πρόθεσή μας, και μας παρουσιάστηκε ο Ιουστινιάνειος Κώδικας καθαρμένος και διευκρινισμένος από τους προαναφερθέντες επιφανείς και μορφωμένους με τις περικοπές, τις προσθήσεις και τις μεταρρυθμίσεις του, διατάξαμε ότι πρέπει να αντιγραφεί σύμφωνα με τη δεύτερη έκδοση και όχι σύμφωνα με την πρώτη, όπως αναθεωρήθηκε από την αυθεντία μας, και αυτός μόνον να χρησιμοποιηθεί σε όλα τα δικαστήρια, από δε την τέταρτη ημέρα των *Καλενδών* του Ιανουαρίου της τέταρτης ευτυχούς υπατείας μας και του επιφανούς ανδρός Παυλίνου καμία διάταξη που δεν περιλαμβάνεται σε αυτόν τον κώδικά μας δεν πρέπει να αναφερθεί, εκτός αν κατά την πορεία των γεγονότων κάποιο νέο ζήτημα προκύψει που απαιτεί την απόφασή μας. Γιατί, αν βρεθεί περαιτέρω κάτι καλύτερο και χρειάζεται να αναθεωρηθεί κάποια διάταξη, κανείς ας μην αμφιβάλλει ότι έτσι θα πράξουμε και θα ενσωματώσουμε τις νέες διατάξεις σε μια άλλη συλλογή με το όνομα *Νεαράι*.

(5) Επομένως, επαναλαμβάνοντας τη διαταγή μας ότι δε θα επιτρέψουμε σε κανένα από τούδε να αναφέρει κάποια από τις αποφάσεις μας, ή άλλες διατάξεις, τις οποίες δημοσιεύσαμε προηγούμενα, ή από την πρώτη έκδοση του Ιουστινιάνειου Κώδικα αλλά θα θεωρείται έγκυρο μόνον ό,τι υπάρχει στον παρόντα καθαρμένο και τροποποιημένο κώδικά μας, και θα αναφέρεται σε όλα τα δικαστήρια, διατάξαμε τη μετεγγραφή του χωρίς οποιαδήποτε ασάφεια, όπως έγινε στην περίπτωση των Εισηγήσεων και των Πανδεκτών μας, έτσι ώστε όλα όσα έχουν συνταχθεί από μας να είναι σαφή και καταληπτά, όχι μόνον στο χειρόγραφο, αλλά και στους νόμους τους ίδιους, αν και σε αυτό το θέμα η ύλη που περιλαμβάνεται σε αυτόν τον κώδικα έχει επεκταθεί αρκετά.

(6) Επομένως, σεβαστοί και επιφανείς πατέρες, για να γίνουν προφανείς σε σας οι μόχθοι μας και να αποκτήσουν αιώνια εγκυρότητα, θεωρήσαμε ότι πρέπει να παρουσιάσουμε αυτή τη συλλογή των νόμων στη διακεκριμένη τάξη σας.

Κωνσταντινούπολη, τη δέκατη έβδομη ημέρα του Καλενδών του Δεκεμβρίου, κατά τη διάρκεια του υπατείας του κυρίου μας Ιουστινιανού, για τέταρτη φορά ύπατου και του Παύλου.

De confirmatione digestorum

Στο όνομα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού.

Ο αυτοκράτορας Καίσαρ Φλάβιος Ιουστινιανός Αλαμανικός, Γοτθικός, Φραγκικός, Γερμανικός, Αντικός, Αλανικός, Βανδαλικός, Αφρικανικός, ευσεβής, ευδαίμων, επιφανής, νικητής και τροπαιούχος, πάντα σεβαστός, προς τη μεγάλη Σύγκλητο και τους ανθρώπους σε όλες τις πόλεις της αυτοκρατορίας μας.

Μετά από την ειρήνη με τους Πέρσες και τα τρόπαια κατά των Βανδάλων, με την απόκτηση όλης της Λιβύης και τη δεύτερη επανάκτηση της διάσημης Καρχηδόνας στην αυτοκρατορία μας, ο Θεός μας έδωσε την ευκαιρία να φέρουμε σε πέρας το έργο αναθεώρησης των αρχαίων νόμων, μια προσπάθεια που κανένας αυτοκράτορας πριν από την εποχή μας δε διανοήθηκε καν να σκεφθεί ότι ήταν δυνατό να προγραμματιστεί ή να εκτελεστεί από την ανθρώπινη διάνοια. Γιατί ήταν ένα πλέον εξαιρετικά πράγματα για όλη τη ρωμαϊκή νομολογία, από την ίδρυση της αρχαίας πόλης ως την ημερομηνία της βασιλείας, μια περίοδο σχεδόν χιλίων τριακοσίων ετών, η οποία στα διάφορα μέρη της, ήταν άλλοτε σε συμφωνία και άλλοτε αντίθετη στα αυτοκρατορικά διατάγματα, όχι μόνο να έχει αφαιρεθεί οτιδήποτε το αντιφατικό, αλλά να έχουν περικοπεί επίσης οι επαναλήψεις των ταυτόσημων ή παρόμοιων διατάξεων, έτσι ώστε να αποκαλυφθεί η ιδέα της ομορφιάς του ίδιου του νόμου, και κάθε θέσπισμα να φαίνεται ότι υπάρχει για τις ανάγκες κάθε μεμονωμένης περίπτωσης. Αυτό αποδόθηκε αναμφισβήτητα στην ανώτερη θεϊκότητα και την ευσπλαχνία του Θεού και όχι στην άσκηση της ανθρώπινης σκέψης ή δύναμης.

Επομένως, σύμφωνα με τη συνήθειά μας, με υψωμένα τα χέρια μας στο Θεό, ικετεύοντας να μας θεωρήσει αντάξιους της βοήθειάς του, αρχίσαμε το έργο και το ολοκληρώσαμε επιτέλους με τη βοήθεια του Τριβωνιανού, του επιφανέστερου διδάσκαλου και πρώην αρχικαγγελάριου του Ιερού Παλατιού μας και πρώην ύπατου, καθώς επίσης και ανδρών άλλων επιφανών και μορφωμένων. Έχοντας επανειλημμένα εξετάσει οτιδήποτε συντέθηκε από αυτούς, και προσεκτικά επεξηγώντας ό,τι ήταν αμφίβολο, δώσαμε σε όλους του νόμους μια κατάλληλη μορφή, σύμφωνα με τη γνώση και τη δύναμη της διάνοιας, η οποία μας δόθηκε από το Κύριο και Λυτρωτή μας Ιησού Χριστό.

(1) Επομένως, εισήχθησαν στον Κώδικα με το όνομά μας οι διατάξεις των αυτοκρατόρων, που περιλαμβάνονταν στο παρελθόν σε δώδεκα βιβλία, και συγκεντρώσαμε σε μια ενιαία, συντομευμένη και σαφή επιτομή όλες τις απόψεις των αρχαίων ιδρυτών του νόμου που περιλαμβάνονται σε σχεδόν δύο χιλιάδες τόμους, και τρία εκατομμύρια παραγράφους. Με τη βοήθεια του Ουρανού τα διαιρέσαμε όλα αυτά σε πενήντα βιβλία, συλλέγοντας όλες τις χρήσιμες διατάξεις και απορρίπτοντας όλες τις διαφορούμενες, χωρίς να αφήσουμε κάτι αντιφατικό. Αυτά τα βιβλία ονομάσαμε Πανδέκτες, εξαιτίας του ότι περιέχουν τμήματα και τις αποφάσεις των νόμων, και επίσης επειδή συνοψίζουν όλη την επιστήμη της νομολογίας. Δεν περιλαμβάνουν περισσότερο από εκατόν πενήντα χιλιάδες παραγράφους, και τους

έχουμε διαιρέσει σε επτά πραγματείες. Τούτο δεν έγινε εσφαλμένα ή αδικαιολόγητα, αλλά σε σχέση με τη φύση και την αρμονία του αριθμού επτά.

(2) Ως εκ τούτου, διαιρέσαμε σε τέσσερα βιβλία εκείνα τα πράγματα που ορίζονται γενικά ως *πρώτα*, ή πρώτες αρχές της επιστήμης.

(3) Έπειτα διαιρέσαμε σε άλλα επτά βιβλία εκείνα τα θέματα που σχετίζονται με τις κρίσεις.

(4) Επιπλέον, το τμήμα *περί πραγμάτων* (de rebus) περιλαμβάνει μόνο οκτώ βιβλία.

(5) Το ακόλουθο μέρος του έργου, που είναι το τέταρτο και κεντρικό όλων, διαιρέσαμε σε οκτώ επιπλέον βιβλία, στα οποία συζητούνται θέματα περί υποθήκης (υποθηκάρια), το έδικτον aedilicium και οι συνομολογήσεις, με δύο πραγματείες βοηθητικές επί των πωλήσεων. Αν και στις ταξινομήσεις των αρχαίων νόμων ήταν χωριστά, τα συγκεντρώσαμε μαζί, εξαιτίας της κοινής σχέσης τους, έτσι ώστε η οποιαδήποτε αναφορά στο ίδιο θέμα να μην είναι χώρα.

Μετά από αυτά τα δύο βιβλία εισαγάγαμε οτιδήποτε έχει γραφτεί σε σχέση με τους τόκους έγγειους και θαλάσσιους και ό,τι αφορά στα συμβόλαια, τις αποδείξεις και τις προλήψεις συνδύσαμε σε ένα ενιαίο βιβλίο και σε κάθε ένα από αυτά τα τρία (βιβλία), συζητούνται θέματα που συνδέονται πολύ με την πραγματεία de rebus.

Αφού έγινε αυτό, συγκεντρώσαμε εκείνους τους νόμους που αναφέρονται στους αρραβώνες, τους γάμους και τα προικώα και σε αυτά τα θέματα αφιερώσαμε τρεις τόμους με τη σειρά που αναφέρονται. Τα δύο βιβλία που αναφέρονται στους φύλακες των ανηλίκων –εννοώ εκείνες που αποδίδονταν αρχικά στο «περί κηδεμονίας»– περιλάβαμε σε ένα τόμο και ολοκληρώσαμε την προαναφερθείσα ρύθμιση των οκτώ βιβλίων και το κεντρικό τμήμα όλου του έργου μας, (όπως έχει δηλωθεί ήδη), εισάγοντας τους πλέον αξιοθαύμαστους και χρήσιμους από όλους τους νόμους.

(6) Συμπυκνώσαμε όλα τα σχετικά με τις διαθήκες, τις κληρονομίες και τις πίστεις σε εννέα βιβλία, στην αρχή των οποίων τοποθετούμε εκείνους που αφορούν στις διαθήκες και τους κωδίκελους, όχι μόνο όλων των πολιτών αλλά και των στρατιωτών που επιθυμούν να κάνουν διάθεση των κτημάτων τους με διαθήκη, και αυτά συντέθηκαν σε δύο βιβλία που τιτλοφορούνται "Σχετικά με τις Διαθήκες."

Τα πέντε ακόλουθα βιβλία περιέχουν θέματα που αναφέρονται στις κληρονομίες και τις πίστεις, και όλα όσα έχουν καταγραφεί σε σχέση με την ασάφειά τους· και καθώς η ερμηνεία του Φαλκιδιανού νόμου²⁵ συνδέεται με τις κληρονομίες και τις πίστεις, τη συζητήσαμε στην κατάλληλη θέση, και την παρεμβάλαμε δίπλα στην πραγματεία επί των κληρονομιών σε ένα ενιαίο βιβλίο επί του θέματος, με μερικές συνοπτικές προσθήκες.

Επίσης, εξαιτίας του γεγονότος ότι εισαγάγαμε το Τρεβελλιανό Διάταγμα της Συγκλήτου²⁶ στις πίστεις, με τον ίδιο τρόπο όπως ο Φαλκιδιανός νόμος, τοποθετήσαμε όσα αποφασίστηκαν επί του θέματος υπό τον τίτλο Τρεβελλιανό Διάταγμα της Συγκλήτου, θεωρώντας ότι είναι περιττό να δώσουμε χώρο στο Πηγάσιο Διάταγμα της Συγκλήτου²⁷, και ότι οι διαφορές και οι συμφωνίες ανάμεσα σε αυτά τα Διατάγματα είναι παράλογες, κάτι το οποίο πράγματι οι αρχαίοι απεχθάνονταν και αποκαλούσαν λανθασμένο και παραπειστικό. Συνδυάζοντας όλα αυτά τα θέματα σε μια απλούστερη μορφή, και τοποθετώντας τα υπό τον τίτλο Τρεβελλιανό Διάταγμα της Συγκλήτου, τελειοποιήσαμε αυτό το πέμπτο μέρος της

²⁵ Φαλκιδιανός νόμος, αστικό δίκαιο, *plebiscitum*. Καταστατικό ή νόμος που θεσπίστηκε από το λαό κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Αύγουστου, σύμφωνα με πρόταση του τριβούνου Φαλκιδίου κατά το έτος Ρώμης 714. Βλ. Bauvier's *Law Bictionary* Εκδ. 1856

²⁶ Τίτλος II. Βλ. επίσης S. P. Scott, A.M *The Civil Law Tom. I.*, The Central Trust Company, Cincinnati, 1932. σελ 305

²⁷ ο.π-σελ 299

όλης ταξινόμησης σε έννέα βιβλία. Σε αυτά τα εννέα βιβλία, ωστόσο, τίποτα δεν είπαμε για τα κτήματα τα υποκείμενα σε δήμευση, γιατί αυτή η πρακτική εισήχθη σε μια περίοδο μη ευτυχή για τους Ρωμαίους και ήταν ένα θλιβερό μνημείο του εμφύλιου πολέμου· δεν ήταν ορθό λοιπόν να συνεχίσει να υπάρχει σε αυτή την εποχή, κατά την οποία ο Θεός μας έδωσε ειρήνη στο εσωτερικό και το εξωτερικό της χώρας· και όταν ήταν αναγκαίο να διεξάγουμε τον πόλεμο, ο Θεός μας ενδυνάμωσε με τη χάρη του για να υπερισχύσουμε και να κατακτήσουμε τους εχθρούς μας.

(7) Κατόπιν ακολουθεί και εμφανίζεται το έκτο μέρος του συμπλήματός μας, το οποίο περιλαμβάνεται σε οκτώ βιβλία. Πολύ ορθά τούτα ξεκινούν με θέματα που πραγματεύονται τις διακατοχές²⁸· αφού τα εξετάσαμε προσεκτικά, όπως και τα άλλα, συμπεριλάβαμε όχι μόνον εκείνα που αναφέρονται σε ελεύθερους²⁹, αλλά και εκείνα που αναφέρονται στους απελευθερούς³⁰, ξεκαθαρίζοντας όσα σε πρότερους καιρούς ήταν αμφίβολα, εξαιτίας της σύγχυσης και της ασάφειας και θεωρώντας ότι δύο βιβλία ήταν αρκετά για αυτό το σκοπό. Επίσης, στα ίδια βιβλία εξετάσαμε όλες τις αποκαλούμενες εξ' αδιαθέτου διαδοχές και τις τάξεις του γένους, εισάγοντας σε μία από αυτές τους διαφορετικούς βαθμούς συγγένειας και στο τέλος τοποθετήσαμε το Τερτυλλιανό και το Ορφιτιανό Διάταγμα της Συγκλήτου³¹, μέσω των οποίων οι μητέρες και τα παιδιά τους διαδέχονται αλλήλους σε κληρονομικά θέματα. Επόμενο κατά σειρά μετά από αυτά τα θέματα έρχεται ένα άλλο βιβλίο που αφορά στην οικοδόμηση κτηρίων και της παρεχόμενης ασφάλειας σε κτήρια ερειπωμένα ετοιμόροπα· εξετάζονται επίσης θέματα περί ενοχής ατόμων που είναι ένοχα δόλου ή απάτης σε τέτοιες περιπτώσεις, όπως και περί εκείνων που βλάπτουν τους γείτονές τους με τη ροή του νερού, περί των εισπρακτόρων των δημόσιων τελών και των δωρεών, αορίστων και απλών, εκείνων που σχετίζονται με την έννοια του θανάτου, παρέχονται νόμοι.

Επίσης, ό,τι έχει σχέση με τις απελευθερώσεις κάθε είδους και τις σχετικές πράξεις περιλαμβάνονται σε ένα μόνο βιβλίο. Επιπλέον, όλα τα ζητήματα περί νομής και των διαφορετικών τρόπων απόκτησής της περιλάβαμε σε μια μόνη πραγματεία ή βιβλίο. Επιπλέον, ό,τι σχετίζεται με δικαστικές αποφάσεις και εκείνους που ομολόγησαν κατά του εαυτού τους στο δικαστήριο, όπως και τα θέματα που αναφέρονται στις αναθέσεις προς όφελος των πιστωτών, την κράτηση των χρεωστών, την πώληση, το χωρισμό και τη φροντίδα της ιδιοκτησίας, και τα μέτρα για την αποτροπή των δολιών και των πιστωτών, παρόμοια συλλέγονται σε ένα ενιαίο βιβλίο.

Αφιερώσαμε μόνο ένα βιβλίο στα *interdicta*³²· κατόπιν ερχόμαστε στις παραγραφές ή τις εξαιρέσεις, και τους χρόνους που ορίζονται για τη λειτουργία τους. Συζητάμε έπειτα τα διάφορα είδη υποχρεώσεων και νομικής διαδικασίας, και έχουμε τακτοποιήσει το περιεχόμενο αυτού του μέρους, το οποίο αρχίζει με τις διακατοχές, (όπως έχει δηλωθεί ήδη), σε οκτώ βιβλία, που αποτελούν το έκτο μέρος ολόκληρης της εργασίας.

(8) Το τελευταίο μέρος όλων, το έβδομο, αποτελείται από έξι βιβλία, αρχίζοντας με τις συνομολογήσεις, και κατόπιν σε σχέση με τους όρους που έχουν καθοριστεί σε σχέση με την εγγυοδοσία, την ευθύνη των χρεωστών, την πληρωμή εξ' αυτών και την

28 Αυτοκρατορικός νόμος περί κατοχών. Βλ. επίσης, Rita Antonie Meyer-Spasche, *The Recovery of Benefits Conferred under Illegal or Immoral Transactions. A Historical and Comparative Study with particular emphasis on the Law of Unjustified Enrichment*, (2002) (unpublished Ph.D. thesis, University of Aberdeen). σελ 29.

29 Σε όσους γεννήθηκαν ελεύθεροι.

30 Σε όσους απελευθερώθηκαν για διάφορους λόγους.

31 Επίσης, S. P. Scott, A.M *The Civil Law*...σελ 305-306.

32 Σ. Κουμανούδη, *Λεξικόν*... λήμμα *interdico*-παράγγελμα, αυτοκρατορική διάγνωσις

απαλλαγή τους και επίσης σχετικά με τις συμφωνίες που εισάγονται από τις νομοθεσίες των πραιτόρων που έχουν συμπυκνωθεί από μας σε δύο βιβλία, τα οποία δε θα μπορούσαν να ειπωθούν σε εκείνα των αρχαίων, καθώς υπήρχε τεράστιος αριθμός από αυτές.

Προχωράμε κατόπιν στην περιγραφή των εγκλημάτων και συζητάμε οτιδήποτε αναφέρεται στις δευτερεύουσες παραβάσεις που καλούνται ιδιωτικές, καθώς επίσης και σε εκείνες που ονομάζονται ασυνήθεις, αλλά αυτή η ονομασία, "ασυνήθης," επίσης ισχύει για τα δημόσια εγκλήματα που είναι τα πιο άγρια στο χαρακτήρα, και απαιτούν υποδειγματική τιμωρία.. Επιπλέον, στα δύο βιβλία που περιλαμβάνουν τα θέματα σχετικά με τις παραβάσεις και τα εγκλήματα, παρεμβάλλονται εκείνοι οι κανονισμοί που έχουν οριστεί σε σχέση με τους παραβάτες ενάντια στο νόμο που προσπαθούν να κρυφτούν, καθώς επίσης την ιδιοκτησία τους, και την τιμωρία που πρέπει να τους επιβληθεί, ή την άφεση που μπορούν να λάβουν.

Στην αρχή του επόμενου βιβλίου, συζητούνται οι εφέσεις, μια ενέργεια στην οποία υπάρχει πολύ συχνά προσφυγή για την ακύρωση οικονομικών, αστικών αποφάσεων, καθώς επίσης και ποινικών. Επίσης, οτιδήποτε γράφτηκε από τους αρχαίους δικηγόρους σε σχέση με τους πολίτες, τους βουλευτές, τα λειτουργήματα και τα δημόσια έργα, τις αγορές, και τις υποσχέσεις εισοδημάτων και τις διάφορες δικαστικές πρακτικές, τη δημόσια απογραφή, την κοινοποίηση των όρων και των κανόνων που καθορίζονται από τους αρχαίους, όλα αυτά περιλαμβάνονται στο τελευταίο βιβλίο. Αυτό είναι το έκτο του συμπλήματος, που ξεκινά με τις συνομολογήσεις, εάν υπάρχει αναφορά στην αρχή εκείνου του τμήματος, αλλά είναι το πενήκοστο σε ό,τι αφορά στην τελειότητα ή αρμονία της όλης σύνταξης.

(9) Όλα αυτά συντάχθηκαν και διαμορφώθηκαν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, και όπως ήταν κατάλληλο ότι πρέπει να γίνει, σύμφωνα με την εντολή μας, από τον επιφανή Τριβωνιανό, εκείνο τον σοφότατο άνδρα, πρώην αρχικαγγελάριο του παλατιού μας, και πρώην ύπατο, ένα άτομο με εμπειρία στις νομικές υποθέσεις, γνωστό για την ευγλωττία του. Στο έργο του βοηθήθηκε επίσης από άλλους που συνεβαλαν με τις υπηρεσίες τους σε τούτο το έργο, δηλαδή ο Κωνσταντίνος, ο διαπρεπής Κόμης κύριος των αιτημάτων και γραμματέας του κράτους, ο οποίος μας εξέφερε την ευνοϊκή του άποψη, ο Θεόφιλος, ο διαπρεπής άνδρας που με τον πιο αξιόπαινο τρόπο μεταδίδει τη νομική γνώση σε αυτή την αυτοκρατορική πόλη με μέγιστο ζήλο και επιμέλεια, αντάξιο των οποίων είναι το επάγγελμά του και ο Δωρόθεος, ο διακεκριμένος δικαστής, που διορίστηκε διδάκτωρ των νόμων στην πόλη, εννοούμε τη θαυμάσια μητρόπολη της Βηρυτού³³, η οποία μας τον παραχώρησε εξαιτίας της υψηλής του φήμης και μας ikέτευσε για να τον κάνουμε συμμέτοχο αυτού του έργου μαζί με τον Ανατόλιο τον ολοκληρωμένο δάσκαλο που διδάσκει στη Βηρυτό με τρόπο κομπό όλα όσα σχετίζονται με το νόμο, απόγονος τρίτης γενεάς των διάσημων Φοινίκων μελετητών και διερμηνέων του νόμου, που αντλεί την καταγωγή του από τον Λεόντιο και τον Ευδόξιο, (άτομα με διακεκριμένη φήμη μετά τον αλήστου μνήμης Πατρίκιο, και τον Λεόντιο, τον επιφανή πρώην έπαρχο και πρώην ύπατο, καθώς επίσης και τον Πατρίκιο το γιο του, όλους αντάξιους του μέγιστου θαυμασμού) και ο Κρατίνος διαπρεπής και μορφωμένος Κόμης, ομιλητής σε θέματα του νόμου σε αυτήν την αυτοκρατορική πόλη και εκτός από αυτούς, ο Στέφανος ο Μηνάς, ο Προσδόκιος, ο Ευτόλμιος, ο Τιμόθεος, ο Λεωνίδας ο

³³ Παρεμπιπτόντως, την εποχή του Ιουστινιανού ήκμασαν τρεις νομικές σχολές, η μία στην Κωνσταντινούπολη, η άλλη στη Ρώμη και η Τρίτη στη Βηρυτό. Η σχολή της Βηρυτού καταστράφηκε από πυρκαγιά μετά από φοβερό σεισμό. Μεταφέρθηκε στη Σιδώνα αλλά δεν κατόρθωσε να κερδίσει και πάλι την παλιά αίγλη της. Βλ. επίσης, Α. Α. Vasiliev *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1453*, IBC Hellas LTD, Αθήνα 1973, σελ 187.

Λεόντιος, ο Πλάτωνας, ο Ιάκωβος, ο Κωνσταντίνος και ο Ιωάννης, όλοι όσoι αναφέρονται λεπτομερώς στη νομολογία, σύμβουλοι των επάρχων μας στα επαρχιακά διαμερίσματά μας, οι οποίοι έχουν επιτύχει δίκαια μια υψηλή φήμη για τη νομική γνώση τους μεταξύ όλων των ατόμων, έχουν αποφασιστεί από εμας ως αντάξιοι της επιλογής τους ως συμμετέχοντες σε ένα έργο τέτοιας σπουδαιότητας. Επομένως, η σύνταξη των Πανδεκτών έγινε για εμας από αυτούς τους πλέον διακεκριμένους δικηγόρους.

(10) Έχουμε τέτοιο σεβασμό για την αρχαιότητα, ώστε δεν επιτρέψαμε να παραλειφθούν τα ονόματα των αρχαίων νομοθετών, αλλά τα καταχωρήσαμε όλα στους νόμους, αλλάζοντας εντούτοις στους τελευταίους, ό,τι δε φαινόταν σωστό. Αφαιρώντας κάποια σημεία και προσθέτοντας άλλα, επιλέγοντας τον καλύτερο από τους πολλούς και παρέχοντας ίση ισχύ και δύναμη σε όλους. Έτσι οτιδήποτε καθορίζεται σε αυτό το βιβλίο μπορεί να εμφανίζεται πως είναι η άποψή μας. Και ας μην τολμήσει κανείς να συγκρίνει εκείνα που συμπεριλαμβάνονται σε αυτό το έργο με εκείνα που εμφανίστηκαν στο παρελθόν σε άλλα έργα, επειδή έχουμε αλλάξει προς το καλύτερο πολλά πράγματα, που δεν είναι εύκολο να τα απαριθμήσουμε. Ακόμα κι αν κάτι σε κάποιες από τις διατάξεις των προηγούμενων αυτοκρατόρων είχε εκφραστεί σε διαφορετική γλώσσα, παρόλο που διατηρήσαμε τα ονόματά τους, αντλήσαμε το δικαίωμα να καθιερώσουμε την αλήθεια των νόμων τους, και επομένως να περικόψουμε οτιδήποτε αντιφατικό υπήρχε σε αυτούς, (και πράγματι υπήρξαν πολλά), και κάθε νόμος καθορίστηκε σαφώς και έφθασε σε ένα καθορισμένο συμπέρασμα.

(11) Καθώς, όμως, ήταν απαραίτητο να γίνει μία σύνοψη προς όφελος εκείνων που ξεκινούν τη μελέτη του νόμου, οι οποίοι δεν θα μπορούσαν διαφορετικά να κατανοήσουν τους υψηλότερους κλάδους αυτής της επιστήμης, δεν παραμελήσαμε τούτο το καθήκον, και επομένως κατευθύνσαμε τον επιφανέστατο Τριβωνιανό, που επιλέχτηκε για την επίβλεψη ολόκληρου του έργου, και τον Θεόφιλο και τον Δωρόθεο³⁴, τους διαπρεπέστερους και πλέον μορφωμένους καθηγητές του νόμου, να διαλέξουν από τις πραγματείες που συντέθηκαν από τους αρχαίους, όλα τα θέματα τα οποία προσφέρονται καλύτερα για το σκοπό, και τις σημαντικότερες από τις μελέτες αυτού του είδους, έτσι ώστε να τις συλλέξουν και να τις προσφέρουν σε εμάς, και να αναφέρουν τις διατάξεις που εκδώσαμε για τη βελτίωση του αρχαίου νόμου, και να συντάξουν τέσσερα βιβλία που περιλαμβάνουν τα πρώτα στοιχεία της νομικής επιστήμης, τα οποία θεωρήσαμε κατάλληλο να ορίσουμε ως «Εισηγήσεις». Αφού έγινε το συμπίλημα, το παρουσίασαν σε εμάς και το εξετάσαμε προσεκτικά· αποφασίσαμε πως δεν ήταν ανάξιο του σχεδίου μας και διατάξαμε να έχει όλη την ισχύ των διαταγμάτων μας και να θεωρηθεί ότι παίρνει τη θέση τους, κάτι που καταστήσαμε σαφές από της εισαγωγής του παρόντος τόμου.

(12) Επομένως, έχοντας συνταχθεί η όλη ουσία του ρωμαϊκού νόμου σε τρία μέρη, σε ισάριθμα έτη (χρόνο τον οποίο αρχικά υπολογίζαμε πέρα από κάθε προσδοκία στα δέκα χρόνια), αλλά τώρα που τελείωσαν με τέτοια ταχύτητα σε τρία έτη, με τη βοήθεια του Θεού που μας παρείχε την ευκαιρία να κάνουμε ειρήνη, και να φέρουμε εις ευτυχή κατάληξη τους πολέμους μας, και να εγκαθιδρύσουμε νόμους για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον, το θεωρήσαμε κατάλληλο να παρουσιάσουμε σε όλους το ζήλο και τη φρόνηση που επιδείξαμε σε τούτο το εγχείρημα. Κατ' αυτό τον τρόπο θα γίνει προφανές πώς η νομολογία διασώθηκε από την αναταραχή και τη σύγχυση στην οποία περιέπεσε στο παρελθόν, χωρίς την προοπτική οποιοδήποτε

³⁴ Και οι δύο αναφέρονται από τον Ν. Ι. Δημαρά μαζί με τον Στέφανο ως οι πρώτοι που επεξεργάστηκαν παραφράσεις των Εισηγήσεων στην ελληνική γλώσσα. Βλ. Ν. Ι. Δημαράς *Ιστορία του Δημόσιου Ρωμαϊκού Δικαίου*, Κάρολος Μπεκ, Αθήνα 1896, σελ. 318

τέλους σε αυτή την προσπάθεια· και οι άνθρωποι θα είναι σε θέση από τούδε να χρησιμοποιήσουν τους νόμους που είναι ακριβείς, περιεκτικοί και πρόχειροι για τους πάντες· μια επιτομή που προσαρμόζεται αξιοθαύμαστα στους σκοπούς της προσφυγής στο δικαστήριο και εύκολο να αποκτηθεί από εκείνους που πιθανώς το επιθυμούν· έτσι δε θα υπάρξει πλέον ανάγκη διάθεσης μεγαλύτερων χρηματικών ποσών για να συγκεντρωθεί ένας απέραντος αριθμός άνευ αξίας βιβλίων, αλλά με μικρή δαπάνη όχι μόνον οι πλούσιοι αλλά και εκείνοι που διαθέτουν μέτριο εισόδημα θα έχουν την ευκαιρία να αγοράσουν τούτο το έργο.

(13) Αν, πράγματι, από το πλήθος των θεμάτων που συγκεντρώθηκαν τώρα και συλλέχθηκαν από τόσες χιλιάδες τόμων, εμφανιστούν κάποια που είναι παρόμοια ή (κάτι που θεωρούμε σπάνιο), αν και συνεκτιμώντας την αδυναμία της ανθρώπινης φύσης, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να φανεί ασυγχώρητο· γιατί το αλάνθαστο, το άμεμπτο και το απεργάδιαστο είναι είναι του Θεού μόνον, και όχι θνητή ιδιότητα ή δύναμη, όπως έχει ήδη αναφερθεί από τους αρχαίους. Όπου, λοιπόν, αντιμετωπίσαμε μια παρόμοια κατάσταση, ή το απαιτούσε η ανάγκη να επαναληφθεί το ίδιο πράγμα κάτω από διαφορετικούς τίτλους, ή να αναμιχθεί κάποιο θέμα με κάποιο άλλο ήδη ερμηνευμένο, ήταν αδύνατο να αποφύγουμε την επανάληψη, είτε επειδή η συνοχή του όλου κειμένου έπρεπε να διατηρηθεί, είτε έπρεπε να αποφύγουμε την απόσπαση της προσοχής του αναγνώστη από αυτό που ήδη είχε γραφτεί· και αν ενίοτε το ‘φερε η περίπτωση να γίνει κάτι τέτοιο, τούτο έγινε σε λίγες μόνον λέξεις και έχει πολύ μικρή σημασία.

(14) Το έχουμε παρατηρήσει επίσης αυτό σε σχέση με τις αυτοκρατορικές διατάξεις και τους νόμους τους εξαρτώμενους από το ίδιο πράγμα. Γιατί οτιδήποτε λεγόταν σε αυτούς, δεν επιτρέψαμε να περιληφθεί σε αυτή τη συλλογή, εκτός και αν κάποιο σημείο απαιτούσε την επανάληψη.

(15) Δεν μπορεί να βρει κανείς εύκολα μεταξύ των θεμάτων που περιλαμβάνονται σε αυτή τη συλλογή οποιουδήποτε αντικρουόμενους νόμους, ακόμη και αν κατευθύνει την προσοχή του στη διερεύνηση όλων των περιπτώσεων της αντίφασης. Αλλά μερικές διακρίσεις υπάρχουν, οι οποίες, εντούτοις, όταν εξετάζονται, σαφώς δείχνουν ότι μια προφανής απόκλιση σε μια θέση, συχνά, αναφέρεται στην πραγματικότητα σε κάτι εξ’ ολοκλήρου διαφορετικό σε κάποια άλλη.

(16) Αν, πράγματι, έχει παραλειφθεί κάτι που θα έπρεπε να υπάρχει (και αυτό εύκολα συμβαίνει εξαιτίας της αδυναμίας της ανθρώπινης φύσης), θα είναι πολύ καλύτερο για τους υπηκόους μας να απελευθερωθούν από ένα πλήθος άνευ αξίας νόμων, ακόμα κι αν μπορούν να στερηθούν από ορισμένους λίγους που φαίνονται να είναι χρήσιμοι, αλλά που θάβονται σε χιλιάδες τόμους και πιθανώς δε έχουν παρατηρηθεί ποτέ από άνθρωπο.

(17) Για αυτό οι δικαστές που δεν έχουν πρόσβαση σε τόσα πολλά βιβλία (απαραίτητα να έχουν αντιγραφεί στο παρελθόν), τερμάτιζαν τις (δικαστικές) διαδικασίες πάρα πολύ εύκολα με τη χρησιμοποίηση πολύ λίγων νομικών πηγών· και έπαιρναν τις αποφάσεις τους με αυτόν τον τρόπο είτε εξ αιτίας της έλλειψης έργων περί της νομολογίας, είτε επειδή είτε επειδή δεν είχαν το απαιτούμενο σθένος προκειμένου να αναλάβουν το μόχθο που απαιτείται για τέτοιου είδους έρευνες οι οποίες είναι απαραίτητες προκειμένου να εξακριβωθούν τα απαραίτητα πολυάριθμα σημεία. Στο παρόν συμπίλημα, όμως, συγκεντρώθηκε ένας πολύ μεγάλος αριθμός νόμων που είναι ακόμα σε ισχύ έχει συλλεχθεί από βιβλία εξαιρετικά σπάνια, και δύσκολα μπορούν να αποκτηθούν, και με και με των οποίων τα πολλά ονόματα πολλοί, αν και ιδιαίτερα μορφωμένοι σε ό,τι αφορά στο νόμο, δεν είναι εξοικειωμένοι. Το υλικό για αυτό το έργο, το προαναφερθείς επιφανής Τριβωνιανός μας εφοδίασε, παρέχοντας έναν ανυπολόγιστο αριθμό τόμων, τους οποίους αφού

διαβάσαμε προσεκτικά τους συγκεντρώσαμε· και όταν εκείνοι οι δικηγόροι που συγκλήθηκαν από εμάς δεν για αυτόν το λόγο δε βρήκαν κάτι εφαρμόσιμο ή νέο σε πολλούς διαφορετικούς από αυτούς τους τόμους που συγκεντρώθηκαν, με την άριστη κρίση τους απέρριψαν τις οποιεσδήποτε παραπομπές τους από τη σύνταξη αυτού του έργου.

(18) Όπου, εντούτοις, κάτι νέο προκύπτει στη συνέχεια, το οποίο γίνεται θέμα της διαμάχης, και δε φαίνεται να καθορίζεται από αυτούς τους νόμους (γιατί η φύση γνωρίζει πώς να κάνει πολλές καινοτομίες), ο Θεός παρείχε αυτοκρατορική δύναμη στον άνθρωπο, ώστε να μπορεί να διευθετεί τα εμφανιζόμενα ζητήματα και να ξεφορτώνεται τις ατέλειες του νόμου, και έχει ορίσει ορισμένους κανόνες, προκειμένου να ερμηνεύει αυτό που είναι διφορούμενο στην ανθρώπινη φύση. Δεν το ισχυριζόμαστε εμείς αυτό, καθώς λέγεται πως είπε το ίδιο πράγμα ο Ιουλιανός, ο πλέον μορφωμένος από όλους τους επιφανείς στο παρελθόν ιδρυτές του νόμου και την αναπλήρωση την εκ της αυτοκρατορικής αυθεντίας επί των αναφυομένων ζητημάτων επικαλούμενος και ο θεός, ευσεβούς μνήμης, επίσης περιέλαβε σε σύνοψη όλα τα αυτοκρατορικά διατάγματα και για πολλά χρόνια χρησιμοποίησε τον μεγάλο Ιουλιανό για αυτό το σκοπό, δηλώνοντας δημοσίως στην (πρεσβυτέρα) αρχαία Ρώμη, ότι εάν προκύψει κάτι που δεν είναι ακόμη καθορισμένο, είναι πρόπον για εκείνους που ανήκουν στις αρχές να προσπαθήσουν να να αποφασίσουν και να βρουν μια θεραπεία σύμφωνα με τις κρίσεις που εκδόθηκαν στο παρελθόν σε παρεμφερείς περιπτώσεις.

(19) Επομένως, γνωρίζοντας εσείς όλα αυτά τα πράγματα (γιατί εμείς απευθυνόμαστε σε εσάς τη μεγάλη Σύγκλητος, και όλους τους υπηκόους της αυτοκρατορίας), θα πρέπει να εκφράσετε την ευγνωμοσύνη σας προς το Θεό, ο οποίος επιύλαξε τέτοιο όφελος για τη βασιλεία μας και να δώσετε προσοχή στους νόμους μας, παραγνωρίζοντας εκείνους που περιλαμβάνονται στις αρχαίες πραγματείες, ή ή να κάνετε οποιαδήποτε σύγκριση εκείνων με αυτούς που περιλαμβάνονται στο δικό μας συμπίλημα, επειδή αν παρουσιαστούν ορισμένοι από αυτούς να μην συμφωνούν μεταξύ τους, δεν μπορείτε να μη γνωρίζετε πως ό,τι ήταν αρχαίο έχει απορριφθεί από εμάς ως ατελές, και ότι το παρόν έργο μας πρέπει θεωρείται έγκυρο, καθώς απαγορεύουμε να χρησιμοποιηθούν περαιτέρω τα έργα των αρχαίων.

Επιπλέον, επιτρέπουμε και διατάσσουμε ότι μόνον οι νόμοι αυτού του συμπιλήματός μας θα χρησιμοποιούνται και θα είναι έγκυροι στο κράτος, έτσι ώστε όποιος προσπαθεί να κάνει αναφορές στο δικαστήριο από τις αρχαίες πραγματείες, και όχι από αυτά τα δύο μόνο και το βιβλίο των Διατάξεων, που συντάχθηκε ή σχεδιάστηκε από εμάς, ή ή προσφεύγουν σε οποιαδήποτε άλλα θεσπίσματα, και όποιος δικαστής επιτρέπει να αναφερθούν στην παρουσία του, θα θεωρηθεί ως ένοχος του αδικήματος της πλαστογραφίας, και θα καταδικάζεται ως δημόσιος εγκληματίας, και θα υποβάλλεται στην ανάλογη τιμωρία που ορίζεται για αυτό που είναι αυταπόδεικτο, ακόμη κι αν δεν το είχαμε δηλώσει.

(20) Αποφασίσαμε ότι θα ήταν καλύτερο να προτάξουμε όχι μόνο τα ονόματα των αρχαίων θεμελιωτών του νόμου, αλλά και τον τίτλο των έργων τους, από τα οποία συντέθηκε τώρα το σώμα των νόμων, και αυτό διατάξαμε να γίνει. Επίσης, την ίδια στιγμή υποδείξαμε πως ό,τι έχει γραφτεί σε σχέση με αυτά τα θέματα, να προστεθεί στις θείες εισηγήσεις μας, έτσι ώστε να γνωρίζουν όλοι τι ήταν συγκεχυμένο στους προηγούμενους χρόνους, και τι συμβάλαμε εμείς έτσι ώστε να καταστεί σαφές. Συγκεντρώσαμε επίσης τις πραγματείες εκείνων των νομοθετών ή διερμηνέων του νόμου που εγκρίθηκαν και έγιναν ευρέως αποδεκτοί, απόλαυσαν την εύνοια των προηγούμενων αυτοκρατόρων, και άξιζαν να αναφερθούν από αυτούς. Όταν, όμως κάποιο έργο δεν είναι γνωστό στους αρχαίους νομοθέτες, απαγορεύουμε να

συμπεριληφθεί σε αυτή τη σύνταξη. Παραχωρήσαμε την ίση αρχή σε όλες τις πραγματείες που έχουμε χρησιμοποιήσει, χωρίς να δίνουμε προτεραιότητα σε κάποια έναντι των άλλων. Γιατί, αφού δώσαμε το κύρος των αυτοκρατορικών διατάξεων σε όλα όσα έχουν γραφτεί από όλους αυτούς, γιατί θα πρέπει κάτι να εκτιμάται περισσότερο από κάτι άλλο;

(21) Επαναλαμβάνουμε τώρα την εντολή που εκδώσαμε, όταν διατάξαμε αυτή την σύνταξη των νόμων. Για δεύτερη φορά την αναφέρουμε, επιβεβαιώνοντάς τη, και απαγορεύουμε όλους όσους υπάρχουν τώρα ή θα υπάρξουν στο μέλλον να προσθέσουν οποιαδήποτε σχόλια σε αυτούς τους νόμους, εκτός αν κάποιος επιθυμεί να κάνει μετάφραση στην ελληνική γλώσσα στην ελληνική γλώσσα, την οποία διατάζουμε να γίνεται κυριολεκτικά, «κατά πόδα»³⁵ με παράτιλους αν αυτό τον βολεύει, αλλά χωρίς οποιαδήποτε αλλαγή, οσοδήποτε ασήμαντη και αν είναι από την οποία θα μπορούσαν να προκύψουν αντιφάσεις, ασάφειες, ή άπειρες επαναλήψεις των νόμων, όπως έγινε στο παρελθόν κατά την ταξινόμηση των αρχαίων edictōn³⁶, έτσι ώστε αυτό το εν αρχή σύντομο έργο μέσω των ολισθήσεων και των διαφορών, των σχολίων να παραταθεί σε άπειρο μήκος. Γιατί αν εμφανιστεί κάτι στη σύνταξή μας διφορούμενο, είτε στους διάδικους, είτε στους δικαστές που έχουν την αρμοδιότητα, τούτο πρέπει να αποφασιστεί από τον αυτοκράτορα, γιατί από αυτόν χορηγείται η κύρωση των νόμων. Επομένως, αν τολμήσει κανείς να προσθέσει οποιαδήποτε σχόλια σε αυτή τη σύνταξη των νόμων μας, ή τίποτα αντίθετο στη μορφή αυτού του διατάγματός μας, με το παρόν έγγραφο δηλώνεται ότι θα είναι ποινικά κολάσιμος για την παραποίηση, και ό,τι τι έχει γράψει θα αφαιρεθεί και θα καταστραφεί ολοσχερώς.

(22) Η ίδια ποινική ρήτρα θα επιβληθεί σε εκείνους που χρησιμοποιούν οποιεσδήποτε συντμήσεις ή σημειώσεις στην αντιγραφή των νόμων (δηλαδή *singulas*) και θα προσπαθήσει να προκαλέσουν σύγχυση στο κείμενο, όπως και σε εκείνους που δεν καταγράφουν πλήρως, και στις επιστολές, τους αριθμούς και τα ονόματα των αρχαίων δικηγόρων, καθώς επίσης και όλους τους νόμους τους. Ενημερώστε τους αγοραστές βιβλίων αυτού του είδους, επίσης, ότι είναι οι ιδιοκτήτες έργων δίχως καμία αξία, γιατί δε συμφωνούμε να χρησιμοποιούν τέτοια βιβλία στο δικαστήριο, ακόμα κι αν αυτό που αναφέρεται έχει την αναφορά σε κάποιο του βιβλίου στο οποίο δεν υπάρχει κάποια σύντμηση ή σημάδι. Ως εκ τούτου ο ιδιοκτήτης πρέπει να θεωρήσει το βιβλίο όπως μη γραμμένο και εκείνος που το έγραψε και το παρέδωσε στον ανίδεο αγοραστή θα πληρώσει διπλάσια το ποσό της ζημίας που υφίσταται ο αγοραστής, και θα είναι επίσης υποκείμενος σε ποινική τιμωρία. Ήδη το έχουμε δηλώσει αυτό σε άλλες διατάξεις, όχι μόνο σε εκείνες που κυκλοφορούν στα λατινικά, αλλά και σε εκείνες που δημοσιεύονται στην ελληνική γλώσσα, την οποία απευθύναμε στους νομοδιδάσκαλους.

(23) Επομένως, διατάζουμε ότι αυτοί οι τόμοι (αναφερόμαστε στις Εισηγήσεις και του Πανδέκτες), να έχουν έναρξη από το τέλος της τρίτης ευτυχούς υπατείας μας, δηλαδή από πριν από την τρίτη των *Καλενδών* του Ιανουαρίου του παρόντος δωδέκατου *indiction* και θα ισχύσει για όλο το χρόνο, και θα έχει την ίδια ισχύ και με τις αυτοκρατορικές διατάξεις, όχι μόνο σε περιπτώσεις που μπορούν να προκύψουν, περαιτέρω αλλά και σε εκείνες που είναι τώρα εκκρεμείς στο δικαστήριο, και που ακόμα δεν έχουν τακτοποιηθεί με συμβιβασμό, γιατί δεν επιτρέπουμε οποιαδήποτε περίπτωση έχει καθοριστεί ή έχει ολοκληρωθεί να αναβιώσει..

³⁵ Βλ. επίσης Σ. Π. Τρωιάνος «Η Κωδικοποίηση του Ιουστινιανού», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, 36, 2002 σελ. 367

³⁶ διαταγμάτων

Ο Θεός, πράγματι, μας έχει ευνοήσει σε αυτή την τρίτη υπατεία, καθώς κατά τη διάρκειά της ολοκληρώθηκε η ειρήνη με τους Πέρσες και αυτή η μεγάλη εργασία για τους νόμους, που ποτέ δε διανοήθηκε καν οποιοςδήποτε από τους προκατόχους μας, έχει ολοκληρωθεί και μια τρίτη χώρα (αναφερόμαστε στη Λιβύη) προστέθηκε στις επικράτειές μας, όλα αυτά τα οφέλη μας μας δόθηκαν κατά τη διάρκεια της τρίτης υπατείας μας, από τη χάρη του Θεού και λυτρωτή μας Ιησού Χριστού.

(24) Επομένως, όλοι οι αντάξιοι δικαστές της αυτοκρατορίας μας που έχουν λάβει αυτό, το θείο σύνταγμα μας, πρέπει να χρησιμοποιήσουν τους προαναφερθέντες νόμους μας, ο καθένας σύμφωνα με την αρμοδιότητά του. Ο επιφανής Ύπατος της Αυλής αυτής της αυτοκρατορικής πόλης θα το δημοσιεύσει και ο πιο διαπρεπής και αντάξιος κύριος του παλατιού μας, και οι επιφανείς και τυχεροί έπαρχοι των ιερών επαρχιών μας, όχι μόνο της Ανατολής, αλλά και εκείνοι που έχουν αρμοδιότητα πέρα από την Ιλλυρία και τη Λιβύη, πρέπει να βεβαιωθούν ότι με τα διατάγματά τους όλα αυτά θα γνωστοποιηθούν σε εκείνους που βρίσκονται υπό την εξουσία τους, έτσι ώστε κανείς να μην μπορεί να ισχυριστεί ότι δεν ειδοποιήθηκε³⁷.

Δοθέντα κατά τη δέκατη έβδομη του Καλενδών του Ιανουαρίου, κατά τη διάρκεια της τρίτης υπατείας του Κυρίου μας Ιουστινιανού, πάντα Σεβαστού. 533

Σχόλια: Deo imperatoriam maiestratem

«...που συλλέχθηκαν από παλαιότερα κείμενα και ειδικά από τα σχόλια των εισηγήσεων και των καθημερινών ζητημάτων του δικού μας Γάιου...»

Ο Γάιος έζησε κατά τη διάρκεια του δεύτερου αιώνα και ήταν μόλις και μετά βίας γνωστός από τους συγχρόνους του, αλλά είναι γεγονός πως κέρδισε ύστερη φήμη. Ο λόγος για τον οποίο κέρδισε την υστεροφημία του είναι οι *εισηγήσεις* του, ένα σύντομο σχετικά έργο σε τέσσερα βιβλία που χρονολογούνται από 161 Κ.Ε., στα οποία παρουσιάζεται μια συνοπτική εικόνα του ρωμαϊκού δίκαιου στους κλασικούς χρόνους. Φαίνεται πως το έργο φτιάχτηκε ως εκπαιδευτικό εγχειρίδιο και έτσι έχει προταθεί η άποψη ότι ήταν μάλλον νομοδιδάσκαλος παρά διάσημος δικηγόρος, Ωστόσο, είχε την ικανότητα να εκφράζεται με σαφήνεια, γεγονός που καθιστά το έργο του σημαντικό ως αποτίμηση του κλασικού νόμου. Μια άλλη σημαντική πτυχή του έργου είναι ότι πρόκειται για το μοναδικό βιβλίο που γράφτηκε από νομομαθή στην κλασική εποχή και είναι πλήρες.

Εκτός από τον Γάιο υπάρχουν και άλλοι σημαντικοί κλασικοί δικηγόροι, όπως ο Σάλβιος Ιουλιανός, ο Ουλπιανός ή ο Παπινιανός, που αναφέρονται στο νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού, οι οποίοι άσκησαν σημαντική επιρροή στα νομικά πράγματα σε περιόδους πολύ μεταγενέστερες της κλασικής..

Σχόλια: Deo auctore

«...αλλά και εκείνα τα οποία επί μακρόν η ένδοξη τούτη πόλη επιδοκίμασε...»

Οφείλουμε να λάβουμε υπόψιν μας σε κάθε προσπάθεια σχολιασμού ότι οι προσπάθειες του Ιουστινιανού για ανανέωση των νόμων επιζητούν την εθμική

³⁷ Κάτι που μάλλον δεν επετεύχθη. Βλ. επίσης Σ. Π. Τρωιάνος «Η Κωδικοποίηση του Ιουστινιανού», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, 36, 2002 σελ. 366.

εγκυρότητα. Το ρωμαϊκό δίκαιο ούτως ή άλλως έχει τις ρίζες του στα *έθιμα*, τα οποία αναπτύχθηκαν εν μέρει στη Ρώμη ή εισήχθησαν από άλλες φυλές μέσω της διαδικασίας των αλληπάλληλων κατακτήσεων. Εκτός από τέτοια γενικά αποδεκτά έθιμα, είναι σαφές ότι ένα μεγάλο μέρος του ρωμαϊκού νόμου προήλθε από το *casus*: τη διαφωνία μεταξύ των πολιτών σχετικά με ένα συγκεκριμένο θέμα που έπρεπε να λυθεί από κάποιο δικαστικό, ιερέα καταρχήν που υποκαταστάθηκε αργότερα από τον *rex*. Όταν μια τέτοια διαφωνία προέκυπτε, λυνόταν σύμφωνα με αυτό που θεωρείτο για την εποχή "σωστό". Έτσι καθοριζόταν ένας κανόνας, ο οποίος ακολουθείτο αργότερα, όταν προέκυπταν παρόμοιες διαφωνίες. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε ο αρχαίος ρωμαϊκός νόμος (*ius Quiritium, ius Civile*) με το διακριτό φορμαλιστικό χαρακτήρα του, την ακαμψία, την αυστηρή εφαρμογή και τη στενότητα του πεδίου του. Επιπλέον, υπήρξαν οι *leges*, οι *consulta senatus* και οι *plebiscita*, οι οποίοι όμως είχαν εν γένει μικρή σπουδαιότητα. Ωστόσο, αν και στο ιδιωτικό δίκαιο ήταν συγκριτικά ασήμαντοι, στον τομέα του δημόσιου δικαίου έγιναν ενίοτε η βάση για σημαντικές αλλαγές³⁸.

Σχόλια: De novo codice componendo

«...των διατάξεων των τριών αρχαίων κωδίκων, δηλαδή του Γρηγοριανού, του Ερμογένειου και του Θεοδοσιανού, καθώς και οι όλων εκείνων που εκδόθηκαν στη συνέχεια από τον Θείας Μνήμης Θεοδόσιο και τους άλλους πρίγκηπες που τον διαδέχθηκαν μαζί με τις διατάξεις που εκδόθηκαν κατά τη βασιλεία μας...»

Αντίθετα από το δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας που υποχώρησε γρήγορα στις πιέσεις των βαρβαρικών επιδρομών, στην ανατολική αυτοκρατορία η κατάρρευση δεν ήταν εκτενής. Αυτό οφειλόταν κυρίως στις νομικές σχολές αναπτύχθηκαν στα διάφορα κέντρα. Οι σημαντικότερες βρίσκονταν στη Βηρυττό και την Κωνσταντινούπολη. Εκεί, ο νόμος της κλασικής περιόδου μελετήθηκε και συντηρήθηκε, γεγονός που βοήθησε μεταγενέστερα τον Ιουστινιανό στο νομοθετικό του έργο. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου οι αυτοκράτορες συνέχισαν τη νομοθετική εργασία τους υπό μορφή εισηγήσεων. Όπως και στο παρελθόν, διατυπώθηκαν πολυάριθμα συντάγματα, αλλά η επίδρασή τους ήταν η ίδια όπως στους προηγούμενους χρόνους. Ο αριθμός ήταν μεγάλος, αλλά σε ό,τι αφορά στην ποιότητα δεν αποτέλεσαν ποτέ κάποιο αξιοσημείωτο νομικό σύστημα του νόμου. Τόσο μεγάλος ήταν ο αριθμός μάλιστα που αποτελούσαν μια απέραντη χαοτική μάζα, εξαιρετικά δύσκολη να χρησιμοποιηθεί κατάλληλα. Έτσι, έγιναν κάποιες προσπάθειες συλλογής και ταξινόμησης των νόμων σε κώδικες

Υπήρξαν τρεις από αυτές τις συλλογές ή *Codices*. Η πρώτη ήταν ο *Γρηγοριανός Κώδικας*, που γράφτηκε πιθανώς το 291 Κ.Ε., ο οποίος αυξήθηκε με περαιτέρω διατάξεις μέχρι το 294 ή το 295. Ο δεύτερος ήταν ο *Ερμογένειος Κώδικας*, ο οποίος υπήρξε συνέχεια του Γρηγοριανού. Και αυτός με τη σειρά του επεκτάθηκε ως το 365 Κ.Ε. περίπου. Και οι δύο συλλογές μας είναι γνωστές μόνο εν μέρει. Υπάρχει μια τρίτη συλλογή που είναι γνωστή (σχεδόν εξ ολοκλήρου) σήμερα. Σε αντίθεση με πρώτες δύο, ήταν επίσημη συλλογή που συντάχθηκε υπό την αιγίδα του αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Β' της ανατολικής αυτοκρατορίας. Με τη συνεργασία του αυτοκράτορα Βαλεντινιανού Γ' της δυτικής αυτοκρατορίας, έγινε η έναρξη του έργου

³⁸ P. Van Warmelo *An Introduction to the Principles of Roman Civil*, University of South Africa Press, 1998, σελ. 24.

κατά το 429 Κ.Ε.. Αυτή η πρώτη προσπάθεια δεν παρήγαγε τίποτα ιδιαίτερο, αλλά το 435 διορίστηκε μια επιτροπή από 16 δικηγόρους –πρακτική που ακολούθησε και ο Ιουστινιανός αργότερα- και καθιερώθηκε ο *Θεοδοσιανός Κώδικας*, σε δέκα έξι βιβλία, που απέκτησαν ισχύ νόμου το 438 Κ.Ε. στην ανατολική επικράτεια και το 439 στη δυτική. Κάθε βιβλίο του Κώδικα διαιρείτο σε κεφάλαια ή *tituli*, και κάθε *titulus* περιείχε τις σχετικές *διατάξεις* σε ένα ιδιαίτερο θέμα

Σχόλια: *De confirmatione digestorum*

«...ο Θεός μας έδωσε την ευκαιρία να φέρουμε σε πέρας το έργο αναθεώρησης των αρχαίων νόμων...».

Τούτη η διαδικασία της αναθεώρησης πέρασε από διάφορα στάδια κωδικοποίησης. Ο Ιουστινιανός στις 13 Φεβρουαρίου του 528 με τη βοήθεια μιας αυτοκρατορικής διάταξης της *Constitutio Hae*, συγκάλυψε την επιτροπή, ένα από τα μέλη της οποίας ήταν ο Τριβωνιανός.. Αυτή η επιτροπή επρόκειτο να συλλέξει και να τακτοποιήσει τις αυτοκρατορικές διατάξεις που ήταν χρήσιμες ακόμα, απορρίπτοντας άλλες, μεταβάλλοντας κάποιες άλλες, έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της εποχής. Στις 7 Απριλίου του 529, με τη *summa* δόθηκε η ισχύς νόμου στο σώμα των αναθεωρήσεων από τις 16 Απριλίου του 529. Αυτό σημαίνει ότι το συγκεκριμένο μέρος του έργου ολοκληρώθηκε σε συγκριτικά σύντομο χρονικό διάστημα. Το επόμενο βήμα ήταν να γίνει η κωδικοποίηση των υπόλοιπων νόμων. Ως προπαρασκευαστικό βήμα εκδόθηκε κατά το 530 το *Quinquaginta decisiones* - διατάξεις με τη βοήθεια των οποίων λύνονταν τα πολυάριθμα νομικά προβλήματα που προέκυπταν από το ρωμαϊκό δίκαιο. Η νέα κωδικοποίηση ήταν ένα εγχείρημα περισσότερο περίπλοκο και αναμενόταν ότι η εργασία θα διαρκούσε τουλάχιστον δέκα χρόνια, έως ότου να ολοκληρωθεί. Στις 15 Δεκεμβρίου του 530 με την *Deo auctore* ο Ιουστινιανός συγκάλυψε μια επιτροπή υπό την επίβλεψη του Τριβωνιανού για να αναλάβει το έργο. Η σπονδυλική στήλη της επιτροπής αποτελείτο από δοκιμασμένους νομομαθείς και αυτό κατέστησε αναμφισβήτητα το στόχο ευκολότερο.

Φαίνεται πως οι Επίτροποι διαίρεσαν τη μάζα των παλαιών νόμων σε τέσσερις ομάδες. Από αυτές τις τέσσερις κύριες ομάδες επιλέχθηκαν αποσπάσματα, τα οποία ταξινομήθηκαν με ένα δεδομένο τρόπο. Η πρώτη ομάδα ονομάστηκε ομάδα Σαβίνου, δείχνοντας πως τα βιβλία που επιλέχθηκαν, κάλυπταν το ρωμαϊκό δίκαιο και τον κλασικό τρόπο ταξινόμησης του Σαβίνου. Η δεύτερη ομάδα είναι γνωστή ομάδα Εδίκτων και χρησιμοποίησαν το *Edictum Perpetuum* του Σάλβιου Ιουλιανού ως σχέδιο επεξεργασίας του υλικού. Μια τρίτη ομάδα είναι γνωστή ως ομάδα Παπινιανού, η οποία είχε ως έργο τη συγκέντρωση αποφάσεων επί συγκεκριμένων θεμάτων και άντλησε τις πληροφορίες της κυρίως από το έργο του Παπινιανού. Η τελευταία ήταν η ομάδα των Παραρτημάτων και εξέταζε αποσπάσματα που δεν ενέπιπταν στις τρεις προηγούμενες κατηγορίες³⁹.

Αυτά τα αποσπάσματα συντάχθηκαν κατόπιν σύμφωνα με το σύστημα του *Edictum Perpetuum*, και διαιρέθηκαν σε 50 βιβλία περιέχοντα 150.000 γραμμές κειμένου⁴⁰ χωρισμένα σε κεφάλαια ή *tituli*. Το *κεφάλαιο* είναι το βασικό κλειδί για την κατηγοριοποίηση των νόμων. Με αυτόν τον τρόπο η επιτροπή ήταν σε θέση να επιλέξει τα σημαντικότερα αποσπάσματα σε μια λογική χρονική περίοδο. Αυτός,

³⁹ H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία Τομ. Γ'* Μ.Ι.Ε.Τ Αθήνα 2000, σελ 282

⁴⁰ J. Ellul, *Histoire des Institutions*, Presses Universitaires de France, Paris 1955, σελ. 614.

αναμφίβολα, είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους η όλη εργασία ολοκληρώθηκε σε συγκριτικά σύντομο χρονικό διάστημα.

Ένας περαιτέρω στόχος των επιτρόπων, βέβαια, ήταν να ενημερωθεί το δίκαιο. Είχαν τη δικαιοδοσία να αλλάζουν τα κείμενα των αποσπασμάτων που είχαν επιλέξει, εφόσον ο νόμος στον οποίο αναφέρονταν δεν ήταν πλέον σημαντικός. Αυτές οι αλλαγές στο κείμενο είναι γνωστές ως παρεμβλήματα (*interpolationes, emblemata Triboniani*). Είναι επίσης σαφές ότι άλλες αλλαγές έγιναν στα κείμενα, ακόμη και πριν συνταχθούν. Τα κείμενα δεν είναι συχνά τα ίδια, έτσι όπως είχαν γραφτεί αρχικά κι αυτό μπορεί να οφειλόταν σε λάθη κατά την αντιγραφή των χειρογράφων, στις αλλαγές των επανεκδόσεων στις μετακλασικές περιόδους και σε λάθη σχολίων μέσα στα κείμενα. Συνεπώς τουλάχιστον οι Πανδέκτες δεν είναι απαραίτητα οι ίδιοι με εκείνους των κλασικών χρόνων. Αν λάβει μάλιστα κανείς υπόψιν του τα λάθη ή τις συνειδητές επεμβάσεις των μεταγλωττιστών, τότε το πρόβλημα της ιστορικής τεκμηρίωσης των αυθεντικών κειμένων φαντάζει απροσπέλαστο.

Σχόλια: De emendatione codicis justiniani et secunda eius editione

«...κανείς ας μην αμφιβάλλει ότι έτσι θα πράξουμε και θα ενσωματώσουμε τις νέες διατάξεις σε μια άλλη συλλογή με το όνομα *Νεαραί*».

Με τον Πανδέκτη η κωδικοποίηση του νόμου ολοκληρώθηκε. Αλλά αυτό δε σήμανε και τον τερματισμό του νομοθετικού έργου, καθώς διαπιστώθηκε ότι οι κώδικες σε πολλά σημεία είχαν ήδη ξεπεραστεί. Με την *nobis Constitutio Cordi est*, της 29ης Δεκεμβρίου του 534 έγινε η δεύτερη έκδοση του σώματος των κωδίκων και επικυρώθηκε, αντικαθιστώντας κατά συνέπεια την προηγούμενη έκδοση. Στην πραγματικότητα, ο Ιουστινιανός συνειδητοποίησε ότι ο νόμος είναι ένα ζωντανό κοινωνικό στοιχείο και όρισε ότι θα μπορούσαν να γίνουν αλλαγές και προσθήκες στο νόμο, αλλά μόνο με ρυθμίσεις που προέκυπταν από αυτοκρατορικά διατάγματα. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του εξέδωσε αρκετά τέτοια αυτοκρατορικά διατάγματα που ονομάζονται *Νεαραί (Novellae constitutiones)*. Συνεπώς οι *Νεαρές* εξετάζονται ως το τέταρτο νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού, αν και πολύ γρήγορα περιέπεσαν σε αχρηστία.

Επίλογος

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω και τα όσα μελετήθηκαν κατά τη μετάφραση και το σχολιασμό των εισαγωγικών διατάξεων, είναι δυνατόν να συμπεράνουμε με ασφάλεια πως το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού εκτός από τη μοναδικότητα και το δυναμισμό του εκσυγχρονισμού του για τη δεδομένη εποχή κατά την οποία συγγράφηκε, περιέλαβε ένα επιπλέον σημαντικό στοιχείο, τη διαρκή ανανέωση της νομοθεσίας και τον εκσυγχρονισμό της ανάλογα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τις διαρκείς κοινωνικές πιέσεις και τις ανάγκες της εποχής⁴¹, ακόμα και αν αυτό δεν ήταν απόλυτα αντιληπτό από μέρος του Ιουστινιανού. Θεωρώντας το νόμο όργανο πολιτικής και κοινωνικής ενοποίησης της κλυδωνιζόμενης αυτοκρατορίας ο Ιουστινιανός με την προσπάθειά του, αν και όχι ιδιαίτερα ανανεωτική από κοινωνικής άποψης, απέδωσε στις μεταγενέστερες γενεές ένα

⁴¹ A. A. Vasiliev *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1453*, IBC Hellas LTD, Αθήνα 1973, σελ 187.

στιβαρό έργο που άντεξε στο χρόνο και επηρέασε σημαντικά στη διαμόρφωση του σύγχρονου δικαίου, σε ό,τι αφορά τουλάχιστον στο δυτικό πολιτισμό.

Appendix⁴²

Παρατίθεται το λατινικό κείμενο της παρούσας μετάφρασης

PROEMIUM

*IN NOMINE DOMINI NOSTRI IHESU CHRISTI
IMPERATOR CAESAR FLAVIUS IUSTINIANUS ALAMANNICUSGOTHICUS
FRANCICUS GERMANICUS ANTICUS ALANICUS VANDALICUS AFRICANUS
PIUS FELIXINCLITUS VICTOR AC TRIUMPHATOR SEMPER AUGUSTUS
CUPIDAELEGUM IUVENTUTI*

Imperatoriam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus et bellorum et pacis recte possit gubernari et princeps Romanus victor existat non solum in hostilibus proeliis, sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellens, et fiat tam iuris religiosissimus quam victis hostibus triumphator.

Quorum utramque viam cum summis vigiliis et summa providentia adnuente Deo perfecimus. et bellicos quidem sudores nostros barbaricae gentes sub iuga nostra deductae cognoscunt et tam Africa quam aliae innumerosae provinciae post tanta temporum spatia nostris victoriis a caelesti numine praestitis iterum dicioni Romanae nostroque additae imperio protestantur. omnes vero populi legibus iam a nobis vel promulgatis vel compositis reguntur. Et cum sacratissimas constitutiones antea confusas in luculentam ereximus consonantiam, tunc nostram extendimus curam et ad immensa prudentiae veteris volumina et opus desperatum, quasi per medium profundum euntes, caelesti favore iam adimplevimus.

Cumque hoc Deo propitio peractum est, Triboniano, viro magnifico, magistro et ex quaestore sacri palatii nostri, nec non Theophilo et Dorotheo, viris illustribus, antecessoribus, quorum omnium sollertiam et legum scientiam et circa nostras iussiones fidem iam ex multis rerum argumentis accepimus, convocatis, specialiter mandavimus ut nostra auctoritate nostrisque suasionibus componant Institutiones: ut liceat vobis prima legum cunabula non ab antiquis fabulis discere, sed ab imperiali splendore appetere, et tam aures quam animae vestrae nihil inutile nihilque perperam positum, sed quod in ipsis rerum optinet argumentis, accipiant, et quod in priore tempore vix post quadriennium prioribus contingebat, ut tunc constitutiones imperatorias legerent, hoc vos a primordio ingrediamini, digni tanto honore tantaque reperti felicitate, ut et initium vobis et finis legum eruditionis a voce principali procedat. Igitur post libros quinquaginta digestorum seu pandectarum, in quos omne ius antiquum collatum est (quos per eundem virum excelsum Tribonianum nec non ceteros viros illustres et facundissimos confecimus), in hos quattuor libros easdem

⁴² Βλ. Λατινική Βιβλιοθήκη <http://www.thelatinlibrary.com/justinian> για όλα τα διαθέσιμα κείμενα των *Institutiones* στη λατινική γλώσσα: Prooemium, Liber I, II, III, IV.

institutiones partiri iussimus, ut sint totius legitimae scientiae prima elementa. Quibus breviter eitur et quod antea optinebat et quod postea desuetudine inumbratum ab imperiali remedio illuminatum est. Quas ex omnibus antiquorum institutionibus et praecipue ex commentariis Gaii nostri tam institutionum quam rerum cottidianarum aliisque multis commentariis compositas cum tres praedicti viri prudentes nobis optulerunt, et legimus et cognovimus et plenissimum nostrarum constitutionum robur eis accommodavimus.

Summa itaque ope et alacri studio has leges nostras accipite et vosmet ipsos sic eruditos ostendite, ut spes vos pulcherrima foveat, toto legitimo opere perfecto, posse etiam nostram rem publicam in partibus eius vobis credendis gubernare.

Data undecimo kalendas Decembres Constantinopoli domino nostro Iustiniano perpetuo Augusto tertium consule.

DE CONCEPTIONE DIGESTORUM

*IMPERATOR CAESAR FLAVIUS IUSTINIANUS PIUS FELIX INCLUTUS VICTOR
AC TRIUMFATOR SEMPER AUGUSTUS TRIBONIANO QUAESTORI SUO
SALUTEM*

Deo auctore nostrum gubernantes imperium, quod nobis a caelesti maiestate traditum est, et bella feliciter peragimus et pacem decoramus et statum rei publicae sustentamus: et ita nostros animos ad dei omnipotentis erigimus adiutorium, ut neque armie confidamus neque nostris militibus neque bellorum ducibus uel nostro ingenio, sed omnem spem ad solam referamus summae providentiam trinitatis : unde et mundi totius elementa processerunt et eorum dispositio in orbem terrarum producta est.

1

Cum itaque nihil tam studiosum in omnibus rebus inuenitur quam legum auctoritas, quae et diuinas et humanas res bene disponit et omnem iniquitatem expellit, repperimus autem omnem legum tramitem, qui ab urbe Roma condita et Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, ut in infinitum extendatur et nullius humanae naturae capacitate concludatur: primum nobis fuit studium a sacratissimis retro principibus initium sumere et eorum constitutiones emendare et uiae dilucidae tradere, quatenus in unum codicem congregatae et omni superuacua similitudine et iniquissima discordia absolutae uniuersis hominibus promptum suae sinceritatis praebeant praesidium.

2

Hocque opere consummato *et* in uno uolumine nostro nomine praefulgente coadunato, cum ex paucis et tenuioribus releuati ad summam et plenissimam iuris emendationem peruenire properaremus et omnem Romanam sanctionem et colligere et emendare et tot auctorum dispersa uolumina uno codice indita ostendere, quod nemo neque sperare neque optare ausus est, res quidem nobis difficillima, immo magis impossibilis uidebatur. sed manibus ad caelum erectis et aeterno auxilio inuocato eam quoque curam nostris reposuimus animis, deo freti, qui et res penitus desperatas donare et consummare suae uirtutis magnitudine potest.

3

Et ad tuae sinceritatis optimum respeximus ministerium tibi quoque primo et hoc opus commisimus, ingenii tui documentis ex nostri codicis ordinatione acceptis, et iussimus quos probaueris tam ex facundissimis antecessoribus quam ex uiris disertissimis togatis fori amplissimae sedis ad sociandum laborem eligere. his itaque collectis et in nostrum palatium introductis nobisque tuo testimonio placitis totam rem faciendam permissimus, ita tamen, ut tui uigilantissimi animi gubernatione res omnis celebretur.

4

Iubemus igitur uobis antiquorum prudentium, quibus auctoritatem conscribendarum interpretandarumque legum sacratissimi principes praebuerunt, libros ad ius Romanum pertinentes et legere et eliminare, ut ex his omnis materia colligatur, nulla (secundum quod possibile est) neque similitudine neque discordia derelicta, sed ex his hoc colligi quod unum pro omnibus sufficiat. quia autem et alii libros ad ius pertinentes scripserunt, quorum scripturae a nullis auctoribus receptae nec usitatae sunt, neque nos eorum uolumina nostram inquietare dignamur sanctionem.

5

Cumque haec materia summa numinis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere et quasi proprium et sanctissimum templum iustitiae consecrare et in libros quinquaginta et certos titulos totum ius digerere, tam secundum nostri constitutionum codicis quam edicti perpetui imitationem, prout hoc uobis commodius esse patuerit, ut nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum, sed his quinquaginta libris totum ius antiquum, per millesimum et quadringentesimum paene annum confusum et a nobis purgatum, quasi quodam muro uallatum nihil extra se habeat: omnibus auctoribus iuris aequa dignitate pollentibus et nemini quadam praerogatiua seruanda, quia non omnes in omnia, sed certi per certa uel meliores uel deteriores inueniuntur.

6

Sed neque ex multitudine auctorum quod melius et aequius est iudicatur, cum possit *unius forsitan* et deterioris sententia et multos et maiores in aliqua parte superare. et ideo ea, quae antea in notis Aemilii Papiniani ex Ulpiano et Paulo nec non Marciano adscripta sunt, quae antea nullam uim optinebant propter honorem splendidissimi Papiniani, non statim respuere, sed, si quid ex his ad repletionem summi ingenii Papiniani laborum uel interpretationem necessarium esse perspexeritis, et hoc ponere legis uicem optinens non moremini: ut omnes qui relati fuerint in hunc codicem prudentissimi uiri habeant auctoritatem tam, quasi et eorum studia ex merito nostra facimus, quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas. nam qui non subtiliter factum emendat, laudabilior est eo qui primus inuenit.

7

Sed et hoc studiosum uobis esse uolumus, ut, si quid in ueteribus non bene positum libris inueniatis uel aliquod superfluum uel minus perfectum, superuacua longitudine semota et quod imperfectum est repleatis et omne opus moderatum et quam pulcherrimum ostendatis. Hoc etiam nihilo minus observando, ut, si aliquid in ueteribus legibus uel constitutionibus, quas antiqui in suis libris posuerunt, non recte scriptum inueniatis, et hoc reformetis et ordini moderato tradatis: ut hoc videatur esse uerum et optimum et quasi ab initio scriptum, quod a uobis electum et ibi positum fuerit, et nemo ex comparatione ueteris uoluminis quasi uitiosam scripturam arguere audeat. Cum enim lege antiqua, quae regia nuncupabatur, omne ius omnisque potestas

populi romani in imperatoriam translata sunt potestatem, nos vero sanctionem omnem non dividimus in alias et alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus, quid possit antiquitas nostris legibus abrogare? et in tantum volumus eadem omnia, cum reposita sunt, obtinere, ut si aliter fuerant apud veteres conscripta, in contrarium autem in compositione inveniantur, nullum crimen scripturae imputetur, sed nostrae electioni hoc adscribatu.

8

Nulla itaque in omnibus praedicti codicis membris antinomia (sic enim a vetustate graeco vocabulo nuncupatur) aliquem sibi vindicet locum, sed sit una concordia, una consequentia, adversario nemine constituto.

9

Sed et similitudinem (secundum quod dictum est) ab huiusmodi consummatione volumus exulare: et ea, quae sacratissimis constitutionibus quas in codicem nostrum redegimus cauta sunt, iterum poni ex veteri iure non concedimus, cum divalium constitutionum sanctio sufficit ad eorum auctoritatem: nisi forte vel propter divisionem vel propter repletionem vel propter pleniorum indagationem hoc contigerit : et hoc tamen perit, ne ex continuatione huiusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum.

10

Sed et si quae leges in veteribus libris positae iam in desuetudinem abierunt, nullo modo vobis easdem ponere permittimus, cum haec tantummodo obtinere volumus , quae vel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit vel longa consuetudo huius almae urbis comprobavit, secundum salvii iuliani scripturam, quae indicat debere omnes civitates consuetudinem romae sequi, quae caput est orbis terrarum, non ipsam alias civitates. Romam autem intellegendum est non solum veterem, sed etiam regiam nostram, quae deo propitio cum melioribus condita est auguriis.

11

Ideoque iubemus duobus istis codicibus omnia gubernari, uno constitutionum, altero iuris enucleati et in futuro codici componendi: vel si quid aliud a nobis fuerit promulgatum institutionum vicem obtinens, ut rudis animus studiosi simplicibus enutritus facilius ad altioris prudentiae redigatur scientiam.

12

Nostram autem consummationem, quae a vobis deo adnuente componetur, digestorum vel pandectarum nomen habere sancimus, nullis iuris peritis in posterum audentibus commentarios illi adplicare et verbositate sua supra dicti codicis compendium confundere: quemadmodum et in antiquioribus temporibus factum est, cum per contrarias interpretantium sententias totum ius paene conturbatum est sed sufficiat per indices tantummodo et titulorum subtilitatem quae paratitla nuncupantur quaedam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo.

13

Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterum dubitatio, iubemus non per siglorum captiones et compendiosa aenigmata, quae multas per se et per suum vitium antinomias induxerunt, eiusdem codicis textum conscribi: etiam si numerus librorum

significatur aut aliud quicquam: nec haec etenim per specialia sigla numerorum manifestari, sed per litterarum consequentiam explanari concedimus.

14

Haec omnia igitur deo placido facere tua prudentia una cum aliis facundissimis viris studeat et tam subtili quam celerrimo fini tradere, ut codex consummatus et in quinquaginta libros digestus nobis offeratur in maximam et aeternam rei memoriam deque omnipotentis providentiae argumentum nostrique imperii vestrique ministerii gloriam.

<A 530 DATA OCTAVO DECIMO KALENDAS IANUARIAS CONSTANTINOPOLI LAMPADIO ET ORESTE VIRIS CLARISSIMUS CONSULIBUS.>

DE NOVO CODICE COMPONENTO

IMPERATOR IUSTINIANUS AUGUSTUS AD SENATUM

Haec, quae necessario corrigenda esse multis retro principibus visa sunt, interea tamen nullus eorum hoc ad effectum ducere ausus est, in praesenti rebus donare communibus auxilio dei omnipotentis censuimus et prolixitatem litium amputare, multitudine quidem constitutionum, quae tribus codicibus Gregoriano et Hermogeniano atque Theodosiano continebantur, illarum etiam, quae post eosdem codices a Theodosio divinae recordationis aliisque post eum retro principibus, a nostra etiam clementia positae sunt, resecanda, uno autem codice sub felici nostri nominis vocabulo componendo, in quem colligi tam memoratorum trium codicum quam novellas post eos positas constitutiones oportet.

1

Ideoque ad hoc maximum et ad ipsius rei publicae sustentationem respiciens opus efficiendum elegimus tanto fastigio laborum tantaeque sollicitudini sufficientes Iohannem virum excellentissimum ex quaestore sacri nostri palatii consularem atque patricium, Leontium virum sublimissimum magistrum militum ex praefecto praetorio consularem atque patricium, Phocam virum eminentissimum magistrum militum consularem atque patricium, Basilidem virum excellentissimum ex praefecto praetorio Orientis et patricium, Thomam virum gloriosissimum quaestorem sacri nostri palatii et ex consule, Tribonianum virum magnificum magisteria dignitate inter agentes decoratum, Constantinum virum illustrem comitem largitionum inter agentes et magistrum scrinii libellorum sacrarumque cognitionum, Theophilum virum clarissimum comitem sacri nostri consistorii et iuris in hac alma urbe doctorem, Dioscorum et Praesentinum disertissimos togatos fori amplissimi praetoriani.

2

Quibus specialiter permisimus resecatis tam supervacuis, quantum ad legum soliditatem pertinet, praefationibus quam similibus et contrariis, praeterquam si iuris quaedam divisione adiuventur, illis etiam, quae in desuetudinem abierunt, certas et brevi sermone conscriptas ex isdem tribus codicibus, novellis etiam constitutionibus leges componere et congruis subdere titulis, adicientes quidem et detrahentes, immo et mutant verba earum, ubi hoc rei commoditas exigebat, colligentes vero in unam sanctionem, quae in variis constitutionibus dispersa sunt, et sensum earum clariorem

efficientes, ita tamen, ut ordo temporum earundem constitutionum non solum ex adiectis diebus et consulibus, sed etiam ex ipsa compositione earum clarescat, primis quidem in primo loco, posterioribus vero in secundo ponendis et, si quae earum sine die et consule in veteribus codicibus vel in his, in quibus novellae constitutiones receptae sunt, inveniantur, ita his ponendis nullaque dubietate super generali earum robore ex hoc orienda, sicut et illas vim generalis constitutionis obtinere palam est, quae ad certas personas rescriptae vel per pragmaticam ab initio datae eidem novo codici propter utilitatem sanctionis inditae fuerint.

3

Haec igitur ad vestram notitiam ferre properavimus, ut sciatis, quanta nos diurna super rerum communium utilitate cura sollicitat, studentes certas et indubitatas et in unum codicem collectas esse de cetero constitutiones, ut ex eo tantummodo nostro felici nomine nuncupando codice recitatio constitutionum in omnibus ad citiores litium decisiones fiat iudiciis.

Data id. Febr. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. I. cons. <a. 528>

DE EMENDATIONE CODICIS IUSTINIANI ET SECUNDA EIUS EDITIONE

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IHESU CHRISTI

IMPERATOR CAESAR FLAVIUS

*IUSTINIANUS ALAMANNICUS GOTHICUS FRANCICUS GERMANICUS
ANTICUS*

*ALANICUS VVANDALICUS AFRICANUS PIUS FELIX INCLITUS VICTOR AC
TRIUMPHATOR SEMPER AUGUSTUS SENATUI URBIS
CONSTANTINOPOLITANAES*

Cordi nobis est, patres conscripti, semper nostri animi curas rebus omnibus avidissime impendere, ut nihil a nobis coeptum imperfectum relinquatur. igitur in primordio nostri imperii sacratissimas constitutiones, quae in diversa volumina fuerant dispersae et quam plurima similitudine nec non diversitate vacillabant, in unum corpus colligere omnique vitio purgare proposuimus. et hoc iam per viros excelsos et facundissimos perfectum est et a nobis postea confirmatum: quod geminae constitutiones nostrae quae ante positae sunt ostendunt.

1

Postea vero, cum vetus ius considerandum recepimus, tam quinquaginta decisiones fecimus quam alias ad commodum propositi operis pertinentes plurimas constitutiones promulgavimus, quibus maximus antiquarum rerum articulus emendatus et coartatus est omneque ius antiquum supervacua prolixitate liberum atque enucleatum in nostris institutionibus et digestis reddidimus.

2

Sed cum novellae nostrae tam decisiones quam constitutiones, quae post nostri codicis confectionem latae sunt, extra corpus eiusdem codicis divagabantur et nostram providentiam nostrumque consilium exigere videbantur, quippe cum earum quaedam

ex emersis postea factis aliquam meliore consilio permutationem vel emendationem desiderabant, necessarium nobis visum est per Tribonianum virum excelsum magistrum ex quaestore et ex consule, legitimi operis nostri ministrum, nec non virum magnificum quaestorium et Beryti legum doctorem Dorotheum, Menam insuper et Constantinum et Iohannem viros eloquentissimos togatos fori amplissimae sedis easdem constitutiones nostras decerpere et in singula discretas capitula ad perfectarum constitutionum soliditatem competentibus supponere titulis et prioribus constitutionibus eas adgregare.

3

Supra dictis itaque magnificis et prudentissimis viris permisimus haec omnia facere et, si qua emendatione opus fieret, hanc facere non titubante animo, sed nostra auctoritate fretos, constitutiones vero superfluas vel ex posterioribus sanctionibus nostris iam vacuatas, vel si quae similes vel contrariae invenirentur, circumducere et a prioris codicis congregatione separare et tam imperfectas replere quam nocte obscuritatis obductas nova eliminationis luce retegere, ut undique non solum institutionum et digestorum via dilucida et aperta pateret, sed etiam constitutionum nostri codicis plenum iubar omnibus clareat, nulla penitus nec simili nec diversa nec inusitata relictis, cum nemini venit in dubium, quod repetita praelectio probavit, hoc satis validum satisque esse formosum. in antiquis etenim libris non solum primas editiones, sed etiam secundas, quas repetitae praelectionis veteres nominabant, subsecutas esse invenimus, quod ex libris Ulpiani viri prudentissimi ad Sabinum scriptis promptum erat quaerentibus reperire.

4

His igitur omnibus ex nostra confectis sententia, cum memoratus Iustinianus codex a praedictis gloriosissimis et facundissimis viris purgatus et candidus factus omnibus ex nostra iussione et circumductis et additis et repletis nec non transformatis nobis oblatum est, iussimus in secundo eum ex integro conscribi non ex priore compositione, sed ex repetita praelectione, et eum nostri numinis auctoritate nitentem in omnibus iudiciis solum, quantum ad divales constitutiones pertinet, frequentari ex die quarto kalendarum Ianuariarum quarti nostri felicissimi consulatus et Paulini viri clarissimi, nulla alia extra corpus eiusdem codicis constitutione legenda, nisi postea varia rerum natura aliquid novum creaverit, quod nostra sanctione indigeat. hoc etenim nemini dubium est, quod, si quid in posterum melius inveniatur et ad constitutionem necessario sit redigendum, hoc a nobis et constituatur et in aliam congregationem referatur, quae novellarum nomine constitutionum significetur.

5

Repetita itaque iussione nemini in posterum concedimus vel ex decisionibus nostris vel ex aliis constitutionibus, quas antea fecimus, vel ex prima Iustiniani codicis editione aliquid recitare: sed quod in praesenti purgato et renovato codice nostro scriptum inveniatur, hoc tantummodo in omnibus rebus et iudiciis et obtineat et recitetur. cuius scripturam ad similitudinem nostrarum institutionum et digestorum sine ulla signorum dubietate conscribi iussimus, ut omne, quod a nobis compositum est, hoc et in scriptura et in ipsa sanctione purum atque dilucidum clareat, licet ex hac causa in ampliorem numerum summa huius codicis redacta est.

6

Ut igitur, sanctissimi atque florentissimi patres, nostri labores vobis manifesti fiant et per omne tempus obtineant, hanc praesentem legem ad frequentissimum ordinem vestrum duximus destinandam.

D. XVI k. Dec. Constantinopoli dn. Iustiniano pp. A. IIII et Paulino vc. cons. <a. 534>

DE CONFIRMATIONE DIGESTORUM

Codex Justinianus 1, 17, 2 - December 16, 533

IN NOMINE DOMINI DEI NOSTRI IHESU CHRISTI

IMPERATOR CAESAR FLAVIUS IUSTINIANUS ALAMANNICUS GOTTHICUS FRANCICUS GERMANICUS ANTICUS ALANICUS UANDALICUS AFRICANUS PIUS FELIX INCLUTUS UICTOR AC TRIUMPHATOR SEMPER AUGUSTUS AD SEMATUM ET OMNES POPULOS

Tanta circa nos divinae humanitatis est providentia, ut semper aeternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. Post bella enim parthica aeterna pace sopita postque Vandalicam gentem ereptam et Carthaginem, immo magis omnem Libyam Romano imperio iterum sociatam et leges antiquas iam senio praegravatas per nostram vigilantiam praebuit in novam pulchritudinem et moderatum pervenire compendium: quod nemo ante nostrum imperium umquam speravit neque humano ingenio possibile esse penitus existimavit. Erat enim mirabile Romanam sanctionem ab urbe condita usque ad nostri imperii tempora, quae paene in mille et quadringentos annos concurrunt, intestinis proeliis vacillantem hocque et in imperiales constitutiones extendentem in unam reducere consonantiam, ut nihil neque contrarium neque idem neque simile in ea inveniatur et ne geminae leges pro rebus singulis positae usquam appareant. Namque hoc caelestis quidem providentiae peculiare fuit, humanae vero imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis respeximus praesidium et summo numine invocato deum auctorem et totius operis praesulem fieri optavimus et omne studium Triboniano viro excelso magistro officiorum et ex quaestore sacri nostri palatii et ex consule credidimus eique omne ministerium huiusmodi ordinationis imposuimus, ut ipse una cum aliis illustribus et prudentissimis viris nostrum desiderium adimpleret. Nostra quoque maiestas semper investigando et perscrutando ea quae ab his componebantur, quidquid dubium et incertum inveniebatur, hoc numine caelesti erecta emendabat et in competentem formam redigebat. Omnia igitur confecta sunt domino et deo nostro i Hesu Christo possibilitatem tam nobis quam nostris in hoc satellitibus praestante *

1

Et principales quidem constitutiones duodecim libris digestas iam ante in codicem nostro nomine praefulgentem contulimus. Postea vero maximum opus adgredientes ipsa vetustatis studiosissima opera iam paene confusa et dissoluta eidem viro excelso permisimus tam colligere quam certo moderamini tradere. Sed cum omnia

percontabamur, a praefato viro excelso suggestum est duo paene milia librorum esse conscripta et plus quam tricies centena milia versuum a veteribus effusa, quae necesse esset omnia et legere et perscrutari et ex his si quid optimum fuisset eligere. Quod caelesti fulgore et summae trinitatis favore confectum est secundum nostra mandata, quae ab initio ad memoratum virum excelsum fecimus, et in quinquaginta libros omne quod utilissimum erat collectum est et omnes ambiguitates decisae nullo seditioso relicto. Nomenque libris imposuimus digestorum seu pandectarum, quia omnes disputationes et decisiones in se habent legitimas et quod undique fuit collectum, hoc in sinus suos receperunt, in centum quinquaginta paene milia versuum totum opus consummantes. Et in septem partes eos digessimus, non perperam neque sine ratione, sed in numerorum naturam et artem respicientes et consentaneam eis divisionem partium conficientes.

2

Igitur prima quidem pars totius contextus, quae Graeco vocabulo *prwta* nuncupatur, in quattuor libros seposita est.

3

Secundus autem articulus septem libros habet, qui de iudiciis appellantur.

4

In tertia vero congregatione omnia quae de rebus nominantur contulimus, octo libris eis deputatis.

5

Quartus autem locus, qui et totius compositionis quasi quidam invenitur umbilicus, octo libros suscepit. In quibus omnia quae ad hypothecam pertinent oreposita sunt, ut non a pigneraticia actione in libris de rebus posita multum distarent: alio libro eodem inserto volumine, quae aedilicium edictum et redhibitoriam actionem et duplae stipulationem, quae de evictionibus proposita est, continet. Quia haec omnia titulis emptionum et venditionum consentanea sunt et praedicta actiones quasi pedisequae illarum ab initio processerunt, in vetustioris quidem edicti ordinatione in loca devia et multo distantia devagantes, per nostram autem providentiam his congregatae, cum oportuerat ea quae de eodem paene loquuntur in confinio ponere. Alius itaque liber post duo primos nobis excogitatus est de usuris et traiectionibus pecuniis et de instrumentis et testibus et probationibus nec non praesumptionibus. Et memorati tres singulares libri iuxta compositionem de rebus positi sunt. Post hos si qua de sponsalibus vel nuptiis vel dotibus legibus dicta sunt reposuimus, tribus librorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem et curationibus geminos libros conscripsimus. Et memoratam ordinationem octo librorum mediam totius operis reposuimus, omnia undique tam utilissima quam pulcherrima iura continentem.

6

Quintus autem exoritur nobis digestorum articulus, in quo de testamentis et codicillis tam privatorum quam militum omne, quicquid antiquis dictum est, inveniat quis depositum: qui de testamentis appellatur. De legatis autem et fideicommissis quinque librorum numerus adgregatus est.

6a

Cumque nihil tam peculiare fuerat, quam ut legatis quidem legis Falcidiae narratio, fideicommissis autem senatus consulti Trebelliani, singulis libris utrique eorum adplicatis tota pars quinta in novem libros coadunata est. Solum autem senatus consultum Trebellianum ponendum esse existimavimus: captiosas etenim et ipsis veteribus odiosas Pegasiani senatus consulti ambages et utriusque senatus consulti ad se tam supervacuas quam scrupulosas diversitates respuentes totum ius super his positum Trebelliano senatus consulto adiudicavimus.

6b

Sed in his nihil de caducis a nobis memoratum est, ne causa, quae in rebus non prospere gestis et tristibus temporibus Romanis increbuit calamitatibus, bello coalescens civili, nostris remaneant temporibus, quae favor caelestis et pacis vigore firmavit et super omnes gentes in bellicis victoriis posuit, ne luctuosum monumentum laeta saecula inumbrare concedatur.

7

Sexta deinde pars digestorum exoritur, in quibus omnes bonorum possessiones positae sunt, quae ad ingenuos, quae ad libertinos respiciunt: ut et ius omne, quod de gradibus et adfinitatibus descendit, legitim aequae hereditates et omnis ab intestato successio et Tertullianum et Orfitianum senatus consultum, ex quibus matres et filii invicem sibi heredes existunt, in geminos libros contulimus, bonorum possessionis multitudinem in compendiosum et manifestissimum ordinem concludentes.

7a

Post haec ea, quae de operis novi nuntiationibus damnaeque infecti et pro aedificiis dirutis et eorum insidiis et quae de aqua pluvia arcenda veteribus auctoribus placita sunt, nec non de publicianis et donationibus tam inter vivos quam mortis causa conficiendis cauta legibus invenimus, in librum singularem deduximus.

7b

De manumissionibus autem et de liberali causa alius liber res pondit :

7c

Quemadmodum et de acquisitione tam domini quam possessionis et titulis qui eam inducunt multae et variae lectiones uni sunt insertae volumini :

7d

Alio libro deputato his, qui iudicati vel in iure confessi sunt, et de bonorum detentionibus et venditionibus et ut ne quid in fraudem creditorum fiat.

7e

Postque haec omnia interdicta glomerata sunt: et deinceps exceptiones et de temporum prolixitatibus et de obligationibus et actionibus liber iterum singularis extenditur: ut praefata sexta pars totius digestorum voluminis octo libris definiatur.

8

Septimus autem et novissimus articulus digestorum sex libris formatus est. Quo de stipulationibus seu verborum obligationibus et fideiussoribus et mandatoribus, nec non novationibus et solutionibus et acceptilationibus et de praetoris stipulationibus omne quod ius invenitur gemino volumine inscriptum est, quod in libris antiquis nec

numerari possibile fuit.

8a

Et post hoc duo terribiles libri positi sunt pro delictis privatis et extraordinariis nec non publicis criminibus, qui omnem continent severitatem poenarumque atrocitatem. Quibus permixta sunt et ea quae de audacibus hominibus cauta sunt, qui se celare conantur et contumaces existunt: et de poenis, quae condemnatis infliguntur vel conceduntur, nec non de eorum substantiis.

8b

Liber autem singularis pro appellationibus nobis excogitatus est contra sententias tam civiles quam criminales causas finientes.

8c

Cetera autem omnia, quae ad municipales vel de decurionibus et muneribus vel publicis operibus vel nundinis et pollicitationibus ac diversis cognitionibus et censibus vel significatione verborum veteribus inventa sunt quaeque regulariter definita, in se recepit quinquagesimus, totius consummationis perfectus.

9

Quae omnia confecta sunt per virum excelsum nec non prudentissimum magistrum ex quaestore et ex consule Tribonianum, qui similiter eloquentiae et legitimae scientiae artibus decoratus et in ipsis rerum experimentis emicuit nihilque maius nec carius nostris umquam iussionibus duxit: nec non per alios viros magnificos et studiosissimos perfecta sunt, id est Constantinum virum illustrem comitem sacrarum largitionum et magistrum scrinii libellorum sacrarumque cognitionum, qui semper nobis ex bona opinione et gloria sese commendavit: nec non Theophilum virum illustrem magistrum iuris peritum in hac splendissima civitate laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem: et Dorotheum virum illustrem et facundissimum quaestorium, quem in Berytiensium splendidissima civitate leges discipulis tradentem propter eius optimam opinionem et gloriam ad nos deduximus participemque huius operis fecimus: sed et Anatolium virum illustrem magistrum, qui et ipse apud Berytienses iuris interpret constitutus ad hoc opus adlectus est, vir ab antiqua stirpe legitima procedens, cum et pater eius Leontius et avus Eudoxius post patricium inclutae recordationis quaestorium et antecessorem et Leontium virum gloriosissimum praefectorium et consularem atque patricium filium eius optimam sui memoriam in legibus reliquerunt: nec non Cratinum virum illustrem et comitem sacrarum largitionum et optimum antecessorem huius almae urbis constitutum: qui omnes ad praedictum opus electi sunt una cum Stephano, Mena, Prosdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Constantino, Iohanne, viris prudentissimis, qui patroni quidem sunt causarum apud maximam sedem praefecturae, quae Orientalibus praetoriis praesidet, omne autem suae virtutis testimonium undique accipientes et a nobis ad tanti operis consummationem electi sunt. Et cum omnes in unum convenerunt gubernatione Triboniani viri excelsi, ut tantum opus nobis auctoribus possint conficere, deo propitio in quinquaginta libros opus consummatum est.

10

Tanta autem nobis antiquitati habita est reverentia, ut nomina prudentium taciturnitati tradere nullo patiamur modo: sed unusquisque eorum, qui auctor legis fuit, nostris digestis inscriptus est: hoc tantummodo a nobis effecto, ut, si quid in legibus eorum vel supervacuum vel imperfectum aut minus idoneum visum est, vel adiectionem vel deminutionem necessariam accipiat et rectissimis tradatur regulis. Et ex multis similibus vel contrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus positum est unaque omnibus auctoritate indulta, ut quidquid ibi scriptum est, hoc nostrum appareat et ex nostra voluntate compositum: nemine audente comparare ea quae antiquitas habebat his quae nostra auctoritas introduxit, quia multa et maxima sunt, quae propter utilitatem rerum transformata sunt. Adeo ut et si principalis constitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercimus, sed et hanc corrigendam esse putavimus et in melius restaurandam. Nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum et necessarium fuerat, hoc nostris emendationibus servavimus. Et propter hanc causam et si quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutissimam pervenit quietem, nullo titubante reliquimus.

11

Sed cum prospeximus, quod ad portandam tantae sapientiae molem non sunt idonei homines rudes et qui in primis legum vestibulis stantes intrare ad arcana eorum properant, et aliam mediocrem eruditionem praeparandam esse censuimus, ut sub ea colorati et quasi primitiis omnium imbuti possint ad penetralia eorum intrare et formam legum pulcherrimam non coniventibus oculis accipere. Et ideo Triboniano viro excelso, qui ad totius operis gubernationem relectus est, nec non Theophilo et Dorotheo viris illustribus et facundissimis antecessoribus accersitis mandavimus, quatenus libris, quos veteres composuerunt, qui prima legum argumenta continebant et institutiones vocabuntur, separatim collectis, quidquid ex his utile et aptissimum et undique sit elatum et rebus, quae in praesenti aevo in usu vertuntur, consentaneum invenitur, hoc et capere studeant et quattuor libris reponere et totius eruditionis prima fundamenta atque elementa ponere, quibus iuvenes suffulti possint graviora et perfectiora legum scita sustentare. Admonuimus autem eos, ut memores etiam nostrarum fiant constitutionum, quas pro emendatione iuris promulgavimus, et in confectione institutionum etiam eadem emendatione ponere non morentur: ut sit manifestum et quid antea vacillabat et quid postea in stabilitatem redactum est. Quod opus ab his perfectum ut nobis oblatum et relectum est, et prono suscepimus animo et nostris sensibus non indignum esse iudicavimus et praedictos libros constitutionum vicem habere iussimus: quod in oratione nostra, quam eisdem libris praeposuimus, apertius declaratur.

12

Omni igitur Romani iuris dispositione composita et in tribus voluminibus, id est institutionum et digestorum seu pandectarum nec non constitutionum, perfecta et in tribus annis consummata, quae ut primum separari coepit, neque in totum decennium compleri sperabatur: omnipotenti deo et hanc operam ad hominum sustentationem piis obtulimus animis uberesque gratias maximae deitati reddidimus, quae nobis praestitit et bella feliciter agere et honesta pace perpotiri et non tantum nostro, sed etiam omni aevo tam instanti quam posteriori leges optimas ponere.

12(13)

Omnibus itaque hominibus eandem sanctionem manifestam facere necessarium esse perspeximus, ut sit eis cognitum, quanta confusione et infinitate absoluti in quantam

moderationem et legitimam veritatem pervenerunt: legesque in posterum habeant tam directas quam compendiosas omnibusque in promptu positas et ad possidendi libros earum facilitatem idoneas: ut non mole divitiarum expensa possint homines supervacuae legum multitudinis adipisci volumina, sed vilissima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam ditioribus quam tenuioribus, minimo pretio magna prudentia reparanda.

13

Si quid autem in tanta legum compositione, quae ab immenso librorum numero collecta est, simile forsitan raro inveniatur, nemo hoc vituperandum existimet, sed primum quidem imbecillitati humanae, quae naturaliter inest, hoc inscribat, quia omnium habere memoriam et penitus in nullo peccare divinitatis magis quam mortalitatis est: quod et a maioribus dictum est. Deinde sciat, quod similitudo in quibusdam et his brevissimis adsumpta non inutilis est, et nec citra nostrum propositum hoc subsecutum: aut enim ita lex necessaria erat, ut diversis titulis propter rerum cognationem adplicari eam oporteat, aut, cum fuerat aliis diversis permixta, impossibile erat eam per partes detrahi, ne totum confundatur. Et in his partibus, in quibus perfectissimae visiones expositae veterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc dividere ac separare penitus erat incivile, ne tam sensus quam aures legentium ex hoc perturbentur.

14

Similique modo si quid principalibus constitutionibus cautum est, hoc in digestorum volumine poni nullo concessimus modo, quasi constitutionum recitatione sufficiente: nisi et hoc raro ex isdem causis, quibus similitudo adsumpta est.

15

Contrarium autem aliquid in hoc codice positum nullum sibi locum vindicabit nec invenitur, si quis subtili animo diversitatis rationes excutiet: sed est aliquid novum inventum vel occulte positum, quod dissonantiae querellam dissolvit et aliam naturam inducit discordiae fines effugientem.

16

Sed et si quid forsitan praetermissum est, quod in tantis milibus quasi in profundo positum latitabat, et, cum idoneum fuerat poni, obscuritate involutum necessario derelictum est: quis hoc apprehendere recto animo possit? primo quidem propter ingenii mortalis exiguitatem: deinde propter ipsius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum nullam sui ad eruendum praebuit copiam: deinde quod multo utilius est pauca idonea effugere, quam multis inutilibus homines praegravari.

17

Mirabile autem aliquid ex his libris emersit, quod multitudo antiqua praesente brevitate paucior invenitur. Homines etenim, qui antea lites agebant, licet multae leges fuerant positae, tamen ex paucis lites perferebant vel propter inopiam librorum, quos comparare eis impossibile erat, vel propter ipsam inscientiam, et voluntate iudicum magis quam legitima auctoritate lites dirimebantur. In praesenti autem consummatione nostrorum digestorum e tantis leges collectae sunt voluminibus, quorum et nomina antiquiores homines non dicimus nesciebant, sed nec umquam audiebant. Quae omnia collecta sunt substantia amplissima congregata, ut egea quidem antiqua multitudo inveniatur, opulentissima autem brevitatis nostra efficiatur.

Antiquae autem sapientiae librorum copiam maxime Tribonianus vir excellentissimus praebeuit, in quibus multi fuerant et ipsis eruditissimis hominibus incogniti, quibus omnibus perlectis, quidquid ex his pulcherrimum erat, hoc semotum in optimam nostram compositionem pervenit. Sed huius operis conditores non solum ea volumina perlegerunt, ex quibus leges positae sunt, sed etiam alia multa, quae, nihil vel utile vel novum in eis inveniunt, quod exceptum nostris digestis applicarent, optimo animo respuerunt.

18

Sed quia divinae quidem res perfectissimae sunt, humani vero iuris condicio semper in infinitum decurrit et nihil est in ea, quod stare perpetuo possit (multas etenim formas edere natura novas deproperat), non desperamus quaedam postea emergi negotia, quae adhuc legum laqueis non sunt innodata. Si quid igitur tale contigerit, Augustum imploretur remedium, quia ideo imperialem fortunam rebus humanis deus praeposuit, ut possit omnia quae noviter contingunt et emendare et componere et modis et regulis competentibus tradere. Et hoc non primum a nobis dictum est, sed ab antiqua descendit prosapia: cum et ipse Iulianus legum et edicti perpetui subtilissimus conditor in suis libris hoc rettulit, ut, si quid imperfectum inveniatur, ab imperiali sanctione hoc repleatur. Et non ipse solus, sed et divus Hadrianus in compositione edicti et senatus consulto, quod eam secutum est, hoc apertissime definivit, ut, si quid in edicto positum non inveniatur, hoc ad eius regulas eiusque coniecturas et imitationes possit nova instruere auctoritas.

19

Haec igitur omnia scientes, patres conscripti et omnes orbis terrarum homines, gratias quidem amplissimas agite summae divinitati, quae vestris temporibus tam saluberrimum opus servavit: quo enim antiquitas digna divino non est visa iudicio, hoc vestris temporibus indultum est. Hasce itaque leges et adorate et observate omnibus antiquioribus quiescentibus: nemoque vestrum audeat vel comparare eas prioribus vel, si quid dissonans in utroque est, requirere, quia omne quod hic positum est hoc unicum et solum observari censemus. Nec in iudicio nec in alio certamine, ubi leges necessariae sunt, ex aliis libris, nisi ab isdem institutionibus nostrisque digestis et constitutionibus a nobis compositis vel promulgatis aliquid vel recitare vel ostendere conetur, nisi temerator velit falsitatis crimini subiectus una cum iudice, qui ei audientiam accommodabit, poenis gravissimis laborare.

20

Ne autem incognitum vobis fiat, ex quibus veterum libris haec consummatio ordinata est, iussimus et hoc in primordiis digestorum nostrorum inscribi, ut manifestissimum sit, ex quibus legis latoribus quibusque libris eorum et quot milibus hoc iustitiae Romanae templum aedificatum est.

20a

Legis latores autem vel commentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant et quos et anteriores piissimi principes admittere non sunt indignati, omnibus uno dignitatis apice impertito nec sibi quodam aliquam praerogativam vindicante. Cum enim constitutionum vicem et has leges obtinere censuimus quasi ex nobis promulgatas, quid amplius aut minus in quibusdam esse intellegatur, cum una dignitas, una potestas omnibus est indulta ?

21

Hoc autem quod et ab initio nobis visum est, cum hoc opus fieri deo adnuente mandabamus, tempestivum nobis videtur et in praesenti sancire, ut nemo neque eorum, qui in praesenti iuris peritiam habent, nec qui postea fuerint audeat commentarios isdem legibus adnectere: nisi tantum si velit eas in Graecam vocem transformare sub eodem ordine eaque consequentia, sub qua voces Romanae positae sunt (hoc quod Graeci *kata poda* dicunt), et si qui forsitan per titulorum subtilitatem adnotare maluerint et ea quae paratitla nuncupantur componere. Alias autem legum interpretationes, immo magis perversiones eos iactare non concedimus, ne verboritas eorum aliquid legibus nostris adferat ex confusione dedecus. Quod et in antiquis edicti perpetui commentatoribus factum est, qui opus moderate confectum huc atque illuc in diversas sententias producentes in infinitum detraxerunt, ut paene omnem Romanam sanctionem esse confusam. Quos si passi non sumus, quemadmodum posteritatis admittatur vana discordia? Si quid autem tale facere ausi fuerint, ipsi quidem falsitatis rei constituentur, volumina autem eorum omnimodo corrumpentur. Si quid vero, ut supra dictum est, ambiguum fuerit visum, hoc ad imperiale culmen per iudices referatur et ex auctoritate augusta manifestetur, cui soli concessum est leges et condere et interpretari.

22

Eandem autem poenam falsitatis constituimus et adversus eos, qui in posterum leges nostras per si glorum obscuritates ausi fuerint conscribere. Omnia enim, id est et nomina prudentium et titulos et librorum numeros, per consequentias litterarum volumus, non per sigla manifestari, ita ut, qui talem librum sibi paraverit, in quo sigla posita sunt in qualemcumque locum libri vel voluminis, sciat inutilis se esse codicis dominum: neque enim licentiam aperimus ex tali codice in iudicium aliquid recitare, qui in quacumque sua parte siglorum habet malitiam. Ipse autem librarius, qui eas inscribere ausus fuerit, non solum criminali poena secundum quod dictum est plectetur, sed etiam libri aestimationem in duplum domino reddat, si et ipse dominus ignorans talem librum vel comparaverit vel confici curaverit. Quod et antea a nobis dispositum est in constitutione, quam ad legum professores dimisimus.

23

Leges autem nostras, quae in his codicibus, id est institutionum seu elementorum et digestorum vel pandectarum posuimus, suum obtinere robur ex tertio nostro felicissimo sancimus consulatu, praesentis duodecimae indictionis tertio kalendas ianuaras, in omne aevum valituras et una cum nostris constitutionibus pollentes et suum vigorem in iudiciis ostendentes in omnibus causis, sive quae postea emergerint sive in iudiciis adhuc pendent nec eas iudicialis vel amicalis forma compescuit. Quae enim iam vel iudiciali sententia finita sunt vel amicali pacto sopita, haec reuscitari nullo volumus modo. Bene autem properavimus in tertium nostrum consulatum et has leges edere, quia maximi dei et domini nostri Ihesu Christi auxilium felicissimum eum nostrae rei publicae donavit, cum in hunc et bella Parthica abolita sunt et quieti perpetuae tradita, et tertia pars mundi nobis adcrevit (post Europam enim et Asiam et tota Libya nostro imperio adiuncta est) et tanto operi legum caput impositum est, omnia caelestia dona nostro tertio consulatui indulta.

24

Itaque omnes iudices nostri pro sua iurisdictione easdem leges suscipiant et tam in suis iudiciis quam in hac regia urbe habeant et proponant, et praecipue vir excelsus

huius almae urbis praefectus. Curae autem erit tribus excelsis praefectis praetoriis tam Orientalibus quam Illyricis nec non Libycis per suas auctoritates omnibus, qui suae iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare.

<A 533 DATA SEPTIMO DECIMO KALENDAS IANUARIUS CONSTANTINOPOLI
DN. IUSTINIANO PP. A. III CONSULE >

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- A. A. Vasiliev *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1453*, IBC Hellas LTD, Αθήνα 1973.
H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία Τομ. Γ'*, Μ.Ι.Ε.Τ, Αθήνα 2000.
Ν. Ι. Δημαράς *Ιστορία του Δημόσιου Ρωμαϊκού Δικαίου*, Κάρολος Μπεκ, Αθήνα 1896

Ξενόγλωσση

- P. Van Warmelo, *An Introduction to the Principles of Roman Civil*, University of South Africa Press, 1998.
S. P. Scott, A.M *The Civil Law Τομ. Ι.*, The Central Trust Company, Cincinnati, 1932
Rita Antonie Meyer-Spasche, *The Recovery of Benefits Conferred under Illegal or Immoral Transactions. A Historical and Comparative Study with particular emphasis on the Law of Unjustified Enrichment*, (2002), (unpublished Ph.D. thesis, University of Aberdeen)
J. Ellul, *Histoire des Institutions*, Presses Universitaires de France, Paris 1955

Επιστημονικός Τύπος

- Σ. Π. Τρωιάνος «Η Κωδικοποίηση του Ιουστινιανού», στο *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, 36, 2002
G. Ostrogorsky, «Relation between the Church and the State in Byzantium», στο *Annales de l' Institute Kondakov*, IV, 1931.

Λεξικά

- H. G. Lindell- R. Scott, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, χ,χ
Ι. Σταματάκου *Λεξικόν της Αρχαίας. Ελληνικής Γλώσσας*, Βιβλιοπρομηθευτική, Αθήνα 1990.
Σ. Κουμανούδη, *Λεξικόν Λατινοελληνικόν*, Γρηγόρης, Αθήνα 1972.